

Ljubljana, 11. julija 1981

Izvoz – stari in novi grehi

Lani ob tem času smo zapisali optimistično obarvano napoved naše blagovne menjave z zahodnoevropsko gospodarsko skupnostjo – utemeljujoč z dokaj ugodnimi rezultati prvega polletja, predvsem pa z dejstvom, da je julija pričel veljati trgovinski del novega gospodarskega sporazuma z EGS, ki našim izvoznikom daje večje možnosti za prodor na skupni trg, kot so jih imeli dotlej. Ob obletnici novega trgovinskega režima je ocena za naše gospodarstvo neugodna.

Analiza poslovanja v prvem letu novih trgovinskih pravil kaže, da so okvirni cilj gospodarske strategije, ki je bil hkrati osnovno vodilo v dolgotrajnih in napornih pogajanjih o novem sporazumu – torej v petih letih znižati blagovni primanjkljaj od dobrih tri milijarde dolarjev na nekaj manj kot milijardo ali na raven iz leta 1974 – čedalje bolj oddaljena. Podatki za prve štiri mesece, ki jih je objavil zvezni sekretariat za zunanjo trgovino, kažejo, da izvoz na trg EGS znova pada, uvoz ponekod stagnira, drugod pa raste, kar je tudi prevladujoča tendenca, kot pričajo številke. Rezultata teh gibanj sta slabše pokritje uvoza z izvozom in naraščajoč trgovinski primanjkljaj, ki – če ga aritmetično posplošimo – presega rekordno raven iz leta 1979, konkretno: v prvih štirih mesecih smo v države evropske skupnosti izvozili za 13,1 odstotka manj kot v enakem obdobju lani (letos 733,2 milijona dolarjev, lani 848,3 milijona), kupili pa za 8,7 odstotka več (letos 2.038 milijonov dolarjev, lani 1.874 milijonov), kar daje v trgovinski bilanci 1.304,8 milijona dolarjev primanjkljaja (lani le 1.030,7 milijona). Pokritje uvoza z izvozom je padlo od 45 na 36 odstotkov.

Polletna bilanca bo najverjetneje pokazala še temnejšo podobo, če upoštevamo, da naša trgovina z EGS nikakor ni premočrtna. Znano je, da izvozniki startajo z največjim zagonom v prvih mesecih, čež poletje prodaja na tuje pada (bolj kot nakupi) in se pozno jeseni in v zimskih mesecih znova približa pomladanski ravni. A tudi če bi bila trgovina uravnotežena po mesečnih obdobjih, bi preprost izračun pokazal, da se nam obeta slaba zunanjetrgovinska bilanca: trikrat 1,3 milijarde dolarjev primanjkljaja daje 3,9 milijarde, toliko se luknja v naši blagovni menjavi z zahodnoevropsko skupnostjo gotovo ne bo povečala, a 3,3 milijarde iz leta 1979 kaj lahko presežemo. Neugodna bilanca ne pomeni le mrzlega piša za letošnje gospodarske načrte, pač pa tudi zmanjšuje manevrski prostor za uresničitev globalnega cilja, ki smo ga zapisali ob sklenitvi gospodarskega sporazuma z evropsko skupnostjo, namreč da v petih letih trajanja novih trgovinskih pravil preobrnemo blagovne tokove in vzpostavimo izboljšanje za uravnoteženo zunanjetrgovinsko menjavo.

Izskanje razlogov za znova anemično bilanco najprej pripelje do ugotovitve, da je lanski zagon, ko smo na eni strani s političnimi akcijami in ekonomskimi ukrepi utirali pot večjemu izvozu, hkrati pa drastično omejili na-

kupe na tujem, pojenjal. Pri sedanjih stopnji odvisnosti od uvoznega repromateriala, surovin, energije, tehnologije in drugih dejavnikov je bilo navsezadnje pričakovati, da se bo uvozni tok povečal, a neugodna bilanca je in ostaja v prvi vrsti posledica premajhnega nastopanja na zahodnoevropskem trgu. Zmanjšanje izvoza za dobrih sto milijonov dolarjev v štirih mesecih je najzgovornejše potrdilo takšnemu sklepu. Ne gre si delati utvar: štirimesečna bilanca je dejanska podoba konkurenčnosti našega blaga na tujem in odvisnosti od (prelahkega) uvoza iz zahodnoevropske skupnosti.

Četudi so pogajanja o novem gospodarskem sporazumu z EGS trajala dobra tri leta in je naše gospodarstvo torej imelo na voljo dovolj časa za globalno analizo ekonomskih odnosov s skupnim trgovim ter za pripravo na novo obdobje trgovanja, je na dlani, da smo ob pričetku veljave trgovinskih določil (gospodarski del sporazuma bo pričel veljati šele, ko ga bodo ratificirali v desetih parlamentih, doslej sta to storili le dve članici, kar kaže, da je politična zavzetost za urejanje odnosov z našo državo pri njih popustila) docela nepripravljeni. O tem nas prepriča, denimo, bilanca izkoriščenosti kontingentov za brezcarinski izvoz v EGS. Od skupno 29 izdelkov, ki jih smemo brez carinskih davščin prodajati do določene zgornje meje, nato pa na nas mejah »prestrežejo« polne carine, smo od lanskega julija do decembra izkoristili le 11 kontingentov, ali drugače, za 18 izdelkov – za katere so naši pogajalci tolkli hud boj z izvedenci bruseljske komisije – sploh nismo izrabili možnosti, ki smo jih imeli. Teza o nepripravljenosti je še jasnejša, če jo podkrepimo z letošnjo polletno bilanco. Od začetka januarja do drugega julijskega tedna smo od 29 izdelkov izrabili kontingente za 12, pri osemih pa smo po podatkih komisije EGS – na 75 odstotkih dogovorjenega kontingenta, kar pomeni, da naše izvoznike kmalu čakajo carinske ovire. Skratka, v pol leta smo tako rekoč izkoristili 20 do 29 izdelkov pod kontingentiranim brezcarinskim izvozom. Veliko boljše torej kot v lanskem polletnem obdobju.

Druga okvirna ugotovitev je brez dvoma, da naša zunanjetrgovinska pobuda peša za možnostmi zahodnoevropskega trga. Uvozni »seznam« EGS zajema približno 1.200 postavk, torej skupin izdelkov, od katerih jih izkoriščamo med 150 in 200. Če upoštevamo, da je tukaj vseh 29 postavk s kontingentiranim brezcarinskim izvozom ter 37 izdelkov pod nadzorstvom ali podvrženih različnim drugim omejitvam, vse drugo pa je carine oproščeno, je jasno, da je naša ponudba premalo pestra in da je glavni razlog za nižjo prodajo v cenah. Za večje poseganje na zahodnoevropski gospodarski prostor je torej treba podrobneje proučiti značilnosti in absorpcijske sposobnosti tega velikega trga, ugotoviti, kaj lahko ponudimo z našo ceno, s produktivnostjo in z drugimi dejavniki, ki določajo konkurenčnost jugoslovanskega blaga. To je neločljivi del zunanjetrgovinske strategije, ki

foto Janez Pukšič

jo mora imeti izdelano vsaka država, če se želi vključiti v zahodnoevropski trg. Res je sicer, da je Japonska s komaj 15 izvoznimi postavkami lani v evropski skupnosti naredila enajst milijard dolarjev zunanjetrgovinskega presežka, a to je že druga zgodba. V obdobju, ko se ne moremo pohvaliti s specializirano stopnjo, ki jo v deseterici že lep čas kažejo japonski izvozniki, je potreba predvsem analizirati globalne absorpcijske sposobnosti držav EGS in na podlagi takšne analize ugotoviti, kje so sive lise, v katere naša izvozna ponudba še ni segla.

Ponudba je pogosto šibka tudi zavoljo tega, ker blaga, ki so ga v zahodni Evropi pripravljeno kupiti, naši proizvajalci nimajo. Zastopniki jugoslovanskih delovnih organizacij v zahodni Evropi ali skupna gospodarska predstavništva imajo na pretek dokumentiranih podatkov, koliko ponudb so dobili od potencialnih kupcev, iz EGS, a se je po kontaktiranju naših proizvajalcev izkazalo, da blaga, ki ga zahodna Evropa želi kupiti, ne moremo dobaviti (iz različnih razlogov, od pomanjkanja repromateriala ali surovin do vrste drugih).

Pregled razlogov za manjšo prodajo naših izdelkov se običajno ustavi na že tradicionalnem seznamu, ki ga skoraj redno slišimo na sestankih zunanjetrgovinskih predstavnikov v tujini. Gre za cene, ki so velikokrat neprivlačne, kakovost, ki ob dobavi odstopa od dogovorov ali celo vzorcev, neupoštevanje dobavnih rokov ter – v novejšem času – notranji ukrepi, predvsem omejevanje uvoza repromateriala, na katerega smo se navadili v predstabilizacijskih časih. Lanska devalvacija dinarja, ki naj bi bila eden glavnih dejavnikov prodora na zahodni trg, se je prav zaradi pomanjkljivih priprav na ta ukrep raztopila hitreje, kot je bilo mogoče domnevati. Možnosti za prodajo na zahodnoevropskem trgu pogosto trčijo ob spoznanje, da je cena, ki jo ponujamo tujemu kupcu, zanj previsoka in posebej pade v vodo ali na konto konkurentov. In pri tem ne gre omenjati le članic SEV, ki z drugačnim načinom oblikovanja cen zmorejo tekmovalne z drugimi državami. Naših cen ne določajo le

drage surovine, energija, tuja tehnologija in reprodukcijski material, pač pa tudi dejavniki, na katere lahko vplivamo, kot je produktivnost dela, ki šepa za zahodnoevropsko. Že podatek, da smo – posplošeno gledano – manj konkurenčni praviloma v panogah, kjer je potrebna visoka stopnja obdelave (torej strojev in živega dela), je pri tem nadvse zgovoren.

Vprašanje je, ali je usmeritev v izvoz zgolj zaradi pridobitve konvertibilne valute, ne glede na to, ali izvažamo s prebitkom ali ne, dolgoročno opravičljiva. V zaostrenih ekonomskih razmerah, ko račun v boju velikih najpogostejše plačujejo šibkejši, je morda utemeljeno obdržati priborjeni položaj na zahodnoevropskem trgu, upajoč, da se bodo razmere polagoma spremenile. A naše razmišljanje mora iti dlje in treba se je pripraviti na čase, ki bodo nekaterim izdelkom onemogočili prodajo na zahodnem trgu ali pa se to ne bo več izplačalo. Jasno je, da »Crvena zastava« tako kot tudi drugi jugoslovanski proizvajalci – potrebuje konvertibilno valuto, brez katere ni več mogoče poslovati v odprtih gospodarskih odnosih. A če že moramo izvažati ali kadar menimo, da je trg, kakršen je zahodnoevropski, treba obdržati tudi v sušnih časih recesije, ali ne bi kazalo povsod odpirati mešanih družb, podobnih tisti, kakršno imamo v Veliki Britaniji, ki skrbi za prodajo, servisiranje, dobavo rezervnih delov, publiciteto in si navsezadnje tudi deli dobiček ali izgubo. Tam, kjer so odnosi urejeni s konsignacijsko prodajo zahodnoevropskega poslovnega, le-ta namreč pobira svoj zagotovljeni odstotek in ga motivira za boljše prodajo.

In slednjic, kar zadeva cene, polagoma bo treba potegniti jasno ločnico med izdelki, ki jih glede na konkurenčnost in komparativne prednosti naših proizvajalcev lahko izvažamo v daljši perspektivi, ter onimi, ki jih bomo prodajali zgolj toliko časa, da postavimo na noge dolgoročno zunanjetrgovinsko strategijo. Navsezadnje je pri cenah treba upoštevati tudi domačega kupca, pravilno ovrednotiti prizadevanja naših delovnih ljudi ter odpraviti razmišljanja, zakaj nekateri naši izdelki čez mejo stanejo dvakrat manj od enakih v domačih blagovnicah.

Seznam tradicionalnih tegob zaključujeta kvaliteta in neupoštevanje prodajnih rokov. Nedvomno drži ugotovitev gospodarskih razmerah težje prodajati na zahtevnem zahodnoevropskem trgu, a vendarle je potrebno, da se naučimo plavati tudi v deroči vodi. Poleg konkurenčne cene je glavna zahteva kupcev iz EGS upoštevanje dogovorjene kakovosti izdelkov in podpisanih dobavnih rokov. Vagoni slabo zplejenega pohištva ne bodo utrli poti na zahodnoevropski trg, tudi če kupcem povemo, da zaradi uvoznih težav ni bilo v tovarni dovolj kakovostnega lepila. Enako je z zamujanjem dobav. Treba se je zavedati, da gre naš izvoz v največ primerih v skladišča grosistov, ki imajo vsak svojo mrežo kupcev na drobno in si ne želijo zaostrovati odnosov z njimi. Torej od naših dobaviteljev zahtevajo zagotovila, da bo naročeno blago prišlo ob dogovorjenem roku in da ne bo odstopanj v kvaliteti, ali pa gredo drugam, kjer točneje upoštevajo podpisane obveznosti.

Temu se pridružuje nujnost stalne obdelave trga. Mrežo trgovinskih predstavništev je vsekakor treba reformirati, izločiti tiste, ki se ukvarjajo le z izvozom v Jugoslavijo, a tudi doseči večjo harmonijo s predstavništvi gospodarske zbornice pod okriljem za nastopanje na trgu zahodnoevropskih držav, predvsem pa zagotoviti nenehno obdelavo trga. Pri vsem tem doslej nismo bili posebej uspešni. V časih gospodarskih kriz je prav dosledno spremljanje trga in njegovih absorpcijskih možnosti ključ do dolgoročnega uspeha naše zunanje trgovine. Le s takšno široko razpredeno družbeno akcijo, ki bo zajela vse vidike nastopanja na tujem trgu, predvsem pa v zahodni Evropi – ta pa je glede na visoko stopnjo uvozne navezanosti najpomembnejše potencialno izvozno območje – bo mogoče neugodno blagovno bilanco, kakršni smo priča v prvem letošnjem polletju, spremeniti v skladu z osnovno strategijo, ki je motivirala dolg boj za gospodarski sporazum z EGS: zagotovitev – postopno, toda odločno – uravnotežene zunanjetrgovinske menjave s članicami evropske skupnosti.

Božo Mašanović

Manjši ko je uvoz opreme, manjša je konkurenčnost
 Tema tedna: Izvozno-uvozna sestava

Poštni predal 29 16

 Miran Šuštar
Hu Yaobang
 Portret tedna 17

Načrtovalci naselij ne mislijo na potrese
 Okrogla miza 18

 Sinan Hasani
Kosovo: resnice in krinke

 Vilko Novak
Socialistični predsednik v golističnem kroju
 Elizejski intervjuji 19

 Božo Mašanović
»Sprehod« po Fouronih je skoraj povzročil vladno krizo
 Belgijska nesoglasja 20

 Dragan Lisac
Pevci se radi vračajo na oder v Monte Carlo 21

 Stanka Godnič
Šibeniški festival »od zunaj« in »od znotraj«
 Najmlajšim namenjena prireditvev

 Andreja Tauber
Telo govori v različnih jezikih
 Deveti baletni bienale 22

Stalin ni hotel verjeti, da se je vojna zares že začela
 V ogledalu časa 23

 Philip Knightley
Tajni sporazumi delujejo kot dinamit
 Kako je tisk »prespal« rusko revolucijo

 David Hall
Sončnice v rezervoarju za gorivo
 Obetajoče rastline 24

 Patrice de Beer
»Kdo je kdo« v Kampučiji
 Iz tujega tiska 25

 Josip Vidmar
»Nič novega: že od nekaj me napadajo in obsojajo«
 Aktualen pogovor

 Fernand Attali
Sopara prebujata bacile
 Vreme in zdravje 26

Slovenski gradbeniki na tujem
 Anketa 28

poštni predal 29

Delo, 13., 20. in 27. junija

Pogledi za grajski zid, totalno in režim

Tov. Franjo Francič, ki je v Poštnem predalu teden dni za menoj pisal o reportaži Alenke Puharjeve, v svojem zapisu pred drugim kratkotezno ocenjuje tudi vrednost mojega sestavka. Do tega ima kajpada svojo pravico, vendar ga je nepremisljena ostrina sodbe očito zanesla.

Po eni strani priznava mojim pripombam zanimivost, po drugi pa, da kot »kaže, nimam niti laičnega pogleda v delo institucij posebnega družbenega pomena in seveda tudi vzgojnih zavodov«. Res nisem strokovnjak za to področje, toda Francičeva ocena me spominja na nevrzdržnost početa, če bi nekemu, ki je pisal o ritmu, očital, da se ne razume na kontrapunkt...

Kdor je s pravim umevanjem prebral moj odmev, je moral nedvoumno razbrati, da sploh nisem imel namena spuščati se v podrobnosti vzgojnih postopkov zavodskih vzgojiteljev v Višnji gorci. Svoj kritični reflektor sem zavestno usmeril na področje rednega vzgojnoizobraževalnega dela, kjer pa se počutim kolikor toliko doma. Škandal sem razložiti samo izvir enega od vzrokov, ki vodijo mladostnike v prevzgojne zavode. Nič drugega. Kaj ni to že samo zase kar dovolj pomembno in aktualno vprašanje v zvezi z Višnjo goro?

Še vedno prepričan, da nisem zgrešil namena svojega zapisa, menim, da je tov. Francič svojo sodbo o njem izrekel neupravičeno in popolnoma po nepotrebnem.

Janez Lampič, Ljubljana

Delo, 23. junija

Le desetino vseh odpadnih olj predelamo

Morda je koga zanimal sestavek v Delu z dne 23. junija z naslovom »Le desetino vseh odpadnih olj predelamo«, ki govori o neuspelih prizadevanjih pri oskrbi edine slovenske rafinerije za predelavo odpadnih olj v Mariboru.

Kot nekakšno opozorilo (za koga?) izvirni navedba v članku, da od okrog 16 tisoč ton odpadnih olj v Sloveniji predelajo le 15 odstotkov (okrog 2400 ton), pri čemer je sposobnost rafinerije izkoriščena le 30-odstotno. Po navedbi v članku, tako se vsaj razume, je rešitev problema v le desetini izpolnjevanju že več kot leto dni starega predpisa o zbiranju in oddaji odpadnih olj ter v prenovitvi destilacijskih naprav, ki bi verjetno omogočale tudi razširitev izbire. (Približno enak sestavek z nekaj več številkami je bil objavljen 8. aprila lani.)

Če bi si kdo pred tridesetimi in več leti upal zapisati, da neki, v tem primeru edini obrat v republiki, deluje le s 30-odstotno zmogljivostjo, bi bili odgovorni obtoženi sabotaže. Danes pa se lahko igramo z izgovori o samoupravnih odločitvah, ekonomskih kazalcih ali z drugimi problemi, ter tako prikrivamo nezainteresiranost in odzivnost ob strani več let star problem. Ob tem se kar samo vsili vprašanje: kako to, da je delegat rafinerije glasoval za gradnjo nove Petrolove upravne stavbe v Ljubljani, za katero le participacijski stroški za vzdrževanje domala presega režijsko rafinerije? Kako to, da v dobrem letu dni dvakrat objavljajo podatke o problematiki nekega tozda, ko pa gre le za interne odnose v sodru Petrol.

V osrednji Sloveniji je bil potrošnik z veljavnostjo predpisa o oddaji motornega olja seznanjen na svojevrsten način. Na bencinskih servisih so preprosto pripeli lepak, da stane menjava olja 20 din. Posledica te »spretne« poteze sozda je očitna. Že pred uvedbo tega predpisa so številni avtomobilisti sami menjavali olje, o čemer pričča tudi odvržena embalaža, ki jo najdemo povsod. Zaračunavanje menjave olja na servisih pa je odgnalo še druge avtomobiliste, čeprav dvajset dinarjev res ni veliko.

Sicer pa problem oskrbe rafinerije z odpadnimi olji kot surovino ni nov in se vleče že dolga leta. Bodisi ker organizacija odkupa, zbiranja, transporta in pomanjkanja skladiščnega prostora v zbiralnicah ali v sami rafineriji ni bila zadovoljivo rešena ali pa ker je bilo (še do nedavnega) lažje in udobneje dobaviti vagonске pošiljke olja iz sosednjih republik, četudi nekaj dražje. Sedaj pa pošiljki ni več. Poleg tega tudi ni odveč vedeti, da so nove procesne naprave v rafineriji pričeli graditi okrog leta 1969 in jih dokončali v letu 1973 oziroma 1974, ko je bila poleg stare kotlarne dograjena še nova. Naprave za rafiniranje so bile grajene parcialno, pri čemer se sploh niso dotaknili vprašanja skladiščenja potrebnih količin surovin, končnih izdelkov, doziranja, embalaže, transporta in drugih nič manj pomembnih problemov, ki bi jih terjala zgrajena naprava glede na svojo zmogljivost. O kakšnem programu sploh ni bil govor. Ob tem se lahko vprašamo, če so bile zmogljivosti rafinerije sploh kdaj izkoriščene čez 30 odstotkov?

S precejšnjimi napori so v letu 1975 pripravili skladišče za 500 ton destilata na osnovi prvotno izdelanega kompleksnega orientacijskega programa izgradnje rafinerije, ki je že vseboval nekaj soglasij pristojnih javnih služb. K temu programu je

bila 12. 8. 1975 izdelana ekonomska-aproksimativna študija z naslednjimi podatki: polletna proizvodnja rafinirane je tedaj znašala okrog 3.500 ton, zmogljivost nove destilacije je bila ocenjena na blizu 20 tisoč ton in podan je bil problem kontinuirane dobave surovin in transporta. Uprava rafinerije je z dopisom z dne 10. 11. 1975 odposlala na DSSS Petrol v Ljubljano ta program, ki naj bi se vključil v plan del za naslednje obdobje. Toda obležal je v predalih.

Ob podtikanjih in preprečevanju udeleževanja so se ljudje, ki so delali pri konceptu in izgradnji rafinerije, kmalu razšli, problem pa je ostal kot opozorilo, kako se ne sme delati. Zato je zdaj res že čas, da kritično analizirajo, zakaj se predela samo 10 odstotkov odpadnega olja.

Kamilo Misson, Ljubljana

Delo, 17. julija

Pravilnik o uporabi ceste pod Sabotinom

V delu z dne 17. junija sem na tretji strani zasledil članek, v katerem je govor o povezavi med Novo Gorico in Goriškimi Brdi po italijanskem ozemlju.

V članku sem med drugim prebral tudi informacijo, da bo ta cesta skrajšala pot med Novo Gorico in Brdi za kakih 30 kilometrov. Podatek je nepravilen in kaže, da pisec članka razmer ne pozna. Dovolil bi si celo trditi, da je tako pisanje dezinformacija. Naj to trditve podkrepim z nekaj podatki o razdaljah med večjimi vasi v Brdih in Novo Gorico po zdajšnji cesti, ki poteka po jugoslovanskem ozemlju, in nato še z dolžino poti iz teh vasi do Podsabotina, kjer se začne cesta za Novo Gorico po italijanskem ozemlju.

Razdalje do Nove Gorice po stari cesti:

Dobrovo-Nova Gorica	25 km
Medana-Nova Gorica	27 km
Neblo-Nova Gorica	30 km
Kozana-Nova Gorica	22 km
Kojsko-Nova Gorica	20 km

Razdalje do Podsabotina (odcep nove ceste):

Dobrovo-Podsabotin	10 km
Medana-Podsabotin	12 km
Neblo-Podsabotin	15 km
Kozana-Podsabotin	7 km
Kojsko-Podsabotin	5 km

Razdalja od Podsabotina do Nove Gorice po novi cesti je približno 10 km.

Če si malo bolje ogledamo te razdalje (navedene so le približno, vendar ne odstopajo več kot kak km), lahko takoj ugotovimo, da se pot v Novo Gorico ne skrajša za 30 km, temveč največ za 5 do 6 km. Izjema je le Podsabotin, ki je do sedaj bil po cesti oddaljen od Nove Gorice 30 km, in se je pot skrajšala največ, to je za 20 km.

Milenko Srebrnič, Kozana

Delo, 14. maja in 20. ter 27. junija

Treskina zavetja imajo zavetje pri Viatorju

Kot vse kaže, zadeva »nadstreški« nima ne konca ne kraja. V tem poletnem času, ko smo vsa leta več govorili o natlačenih zelenicah, o zajedljivih potnikih in včasih še bolj zadirčnih voznikih, je kot nalašč prišla v središče pozornosti - streha!

Kdo bi si še leta 1977, ko smo začeli razvijati zamisel o strehi nad glavo na postajališčih mestnega prometa, ki je do tedaj vsaj pri nas skorajda nismo poznali ali znanj, da jo je mogoče na postajališča postaviti in tako dobiti imenitna zavetja, kakršna so že davno tega postavili, denimo, v Parizu, pa tudi v drugih, manjših francoskih ali belgijskih krajih, le kdo bi si torej mislil, da bomo s svojim delom razburili toliko zastopnikov občanovh pravic.

Koliko poguma pa je imel proizvajalec, ki je ugriznil v razvoj novega proizvoda, bo vedel najbrž samo tisti v naši industriji, ki si drzne razvijati nove, lastne proizvode in programe.

Napačna poteza načrtovalcev ali industrije se pri proizvodih, ki imajo široko družbeno dimenzijo, in cestna oprema zagotovo sodi sem, hudo masčuje. Kupec običajno ni individualec, in če je gospodaren, se bo odločal po temeljitem premisleku.

To pa je, vsaj tako kaže, v naši komunalni nemogoče. Ko se odločamo za celotno podobo mesta, o tem namесто strokovnjakov odloča delovski svet prometne delovne organizacije ali pa kar predsednik IO komunale skupnosti Šiška. Nikar torej zaupati tistim, ki sedijo po številnih strokovnih komisijah in komitejih, zbrani iz vseh mogočih strok in področij, da bi bila njihova končna odločitev ali pa vsaj rezultat preverjanj kolikor toliko objektivni.

Veliko jih je, ki si belijo glave, od kod meni in proizvajalcu tolikšna podpora. Fantazija jim umišlja podkupnine, provizije. Nadaljevanje na 26. strani

Tema tedna: Izvozno-uvozna sestava

Manjši ko je uvoz opreme, manjša je konkurenčnost in večje je zaostajanje za napredkom

Za naložbe porabimo okoli 40 odstotkov družbenega proizvoda, od tega največ z dolgom v tujini in doma

Gre namreč za blago, katerega uvoz je treba ponavadi dolgoročno načrtovati, in so bila tudi soglasja za njegov uvoz dana za nekaj let vnaprej. Tako je moglo biti omejevanje plačilnobilančnega primanjkljaja le delno učinkovito, čutila pa sta ga predvsem uvoz reprodukcijskega materiala in blaga za široko porabo. Pa tudi tu je bila možnost zmanjševanja uvoza iz takšnih ali drugačnih vzrokov v dobri meri omejena. Zelo jasno se je pokazalo, kako zelo je jugoslovansko gospodarstvo odvisno od uvoza, še posebej pri reprodukcijskem materialu in pri opremi. Za naše razmere velik uvoz pa po drugi strani ni prinesel nikakršnih sprememb v sestavo jugoslovanskega izvoza. Zato skušamo v današnji temi podrobneje pogledati sestavo jugoslovanskega izvoza in uvoza. Poseben poudarek smo namenili uvozu opreme, ker je ta zaradi obtožb, da je ta prevelik, in na drugi strani zaradi mnenj, da bi bilo treba uvoziti še več opreme, sila aktualen.

Jugoslavija vsekakor porabi za naložbe velik del družbenega proizvoda. V zadnjih letih znaša ta delež kar 40 odstotkov. Predračunska vrednost naložb v Jugoslaviji je znašala 31. marca letos 1320 milijard dinarjev in je bila le za 4 odstotke manjša od vrednosti družbenega proizvoda Jugoslavije v 1980. letu. Za največji del teh naložb se je družba zadolžila bodisi doma bodisi v tujini. Po besedah predsednika zveznega izvršnega sveta Veselina Djuranovića investitorji ne prispevajo za svoje naložbe v povprečju niti tretjino lastnega denarja. Analize tudi kažejo, da odpade polovica vrednosti vseh zdajšnjih naložb v Jugoslaviji, 26 tisoč jih je, na komaj 343 objektov. Gre torej za izredno drage objekte, ki se tudi dolgo gradijo in se njihov učinek počaka pozno.

Visoke naložbe so že same po sebi zahtevale veliko uvožene opreme. Po nekako splošnem prepričanju naj bi bila namreč domača oprema, če drugače ne, vsaj premo kvalitetna. Hkrati pa sta po mnenju nekaterih prav preveč sproščeni uvoz opreme in možnost zadolževanja zanj v dobri meri onemogočila hitrejšo možnost izdelave domače opreme.

Z omejevanjem plačilnobilančnega primanjkljaja so sicer odlagali tudi uvoz nekaterih vrst opreme. Da bi bil ta uvoz manjši, so zapletli postopek za pridobivanje soglasja za uvoz opreme. Zdjaj naj bi jih bilo treba za to zbrati še dvajset. Vendar

Ko so se v Jugoslaviji odločili, da bodo zmanjšali plačilnobilančni primanjkljaj države lani na dve milijardi dolarjev in letos na 1,8 milijarde dolarjev, je bilo jasno, da bo mogoče ta cilj doseči samo na dva načina, namreč z večjim izvozom blaga, oziroma z večjim dotokom deviz nasploh in hkrati s kar najbolj smotrnim in učinkovitim porabljanjem usvarjenih deviz. Taka usmeritev je seveda zahtevala tudi podrobno preučitev vsega uvoza. Pokazalo pa se je, da je na splošno lahko oceniti, da uvoz ni smotrn, nadvse težko pa je določiti, kateri uvoz nam je nujno potreben in kateri ne. V teh razpravah je veliko prahu vzdignila oprema, še posebej uvožena.

Kakšna je pravzaprav struktura jugoslovanskega uvoza? Podatki zveznega zavoda za statistiko povedo, da je Jugoslavija v zadnjih desetih letih v okviru svojega uvoza vsako leto v povprečju uvozila 22,6 odstotka opreme, 12,6 odstotka blaga za široko porabo in 64,8 odstotka reprodukcijskega materiala in surovin. Če odštejemo lanske uvozne rezultate, ki so zaradi nekaterih izjemnih ukrepov izjemni, potem se delež uvoza opreme v celotnem jugoslovanskem uvozu krepi, zmanjšuje pa se delež deviz, namenjenih za uvoz blaga za široko porabo. Sicer pa so podrobni podatki o sestavi jugoslovanskega uvoza v zadnjih desetih letih po podatkih zveznega zavoda za statistiko taki:

Največ deviz za reprodukcijski material

Številčnost teh zahtevkov je po svoje razumljiva, saj je jugoslovansko gospodarstvo, izpolnjujoč nekatere predvidene naložbe po srednjeročnem načrtu in graditve nekaterih novih tovarn, uvažalo drago opremo za nekatere velike objekte (slovensko, na primer, za nuklearno v Krškem). Tako je ob sicer omejenem uvozu ostalo industriji zlasti ponekod sila malo možnosti za posodobitve ali celo za zamenjavo obstoječe opreme. Zaradi marsikje stare in iztrošene opreme pritiskajo na večji uvoz opreme, čeprav ta že do zdaj ni bil majhen. Zavedajo se namreč, da jim manjši nakupi opreme prinašajo ne le zaostajanje za svetovnim napredkom, pač pa tudi manjšo konkurenčnost v tujini prav v času, ko je izvoz prednostna naloga in ko nam je vsaka deviza tako zelo potrebna.

Ta zaostanek naj bi bil posebej nevaren v dejavnostih, ki se morajo veliko in naglo prilagajati modi, pa tudi v tistih dejavnostih, kjer je napredek znanosti izredno hiter in zato naglo raste tudi produktivnost.

ko porabo in podobno - slišati je tudi, da je letošnji jugoslovanski uvoz opreme v resnici manjši, kot ga zaradi takih pomanjkljivosti prikazuje statistika - se podatki o uvozu opreme oziroma delovnih sredstev v Jugoslaviji precej razlikujejo. Po nekaterih ocenah smo v zadnjih desetih letih porabili za uvoz opreme in transportnih sredstev 23 milijard dolarjev, kar preračunano po zdajšnjem uradnem tečaju za dolar, namreč da je ta vreden 27,30 dinarja, pomeni 628 milijard dinarjev. Po podatkih zveznega zavoda za statistiko pa je Jugoslavija uvozila po posameznih letih naslednjo vrednost opreme:

Leto	Uvoz opreme v milijardah din
1970	16,8
1971	18,6
1972	18,9
1973	27,7
1974	35,6
1975	51,5
1976	48,0
1977	66,5
1978	69,9
1979	97,5
1980	80,2

Op. pis.: Podatke o uvozu opreme smo preračunali na enoten tečaj (dolar je 27,30 din)

Podatki torej kažejo, da je približno vsaki dve leti uvoz opreme občutneje porastel. V 1973. letu se je, na primer, povečal za skoraj 47 odstotkov, dve leti kasneje, torej 1975. leta, za 45 odstotkov, 1977. leta za 39 odstotkov in predlani za 39,5 odstotka. Dvakrat v zadnjih desetih letih je bila vrednost uvožene opreme manjša kot v prejšnjem letu, namreč 1976. leta in lani. Veliko opreme je bilo kupljeno na posojilo, saj je Jugoslavija največ posojil, ki jih je najela v tujini, porabila za nakup opreme v tujini. Tako so za nakup opreme porabili 1977. leta 55 odstotkov vseh v tem letu najetih tujih posojil, v 1978. letu 53 odstotkov in v 1979. letu 54 odstotkov. Drugi največji del najetih tujih posojil, namreč okoli 39 odstotkov, pa so bila vsako leto finančna posojila. Večino posojil je Jugoslavija najela v konvertibilnih državah, in če si ogledamo sestavo jugoslovanskega uvoza s temi državami, vidimo, da je sestava

Leto	Deleži v jugoslov. uvozu v %	reproduk. mat.	široka poraba
1971	21,0	63,7	15,3
1972	21,3	63,2	15,5
1973	22,3	62,2	15,5
1974	17,3	69,8	12,9
1975	24,5	65,6	9,9
1976	23,9	63,7	12,4
1977	25,3	62,2	12,5
1978	25,7	63,3	11,0
1979	25,5	63,7	10,8
1980	19,5	70,6	9,9

Ker je razporejanje uvoza na surovine in reprodukcijski material, na opremo in na blago za široko porabo slabo urejeno in del opreme štejejo, na primer, statistično v reprodukcijski material ali v blago za širo-

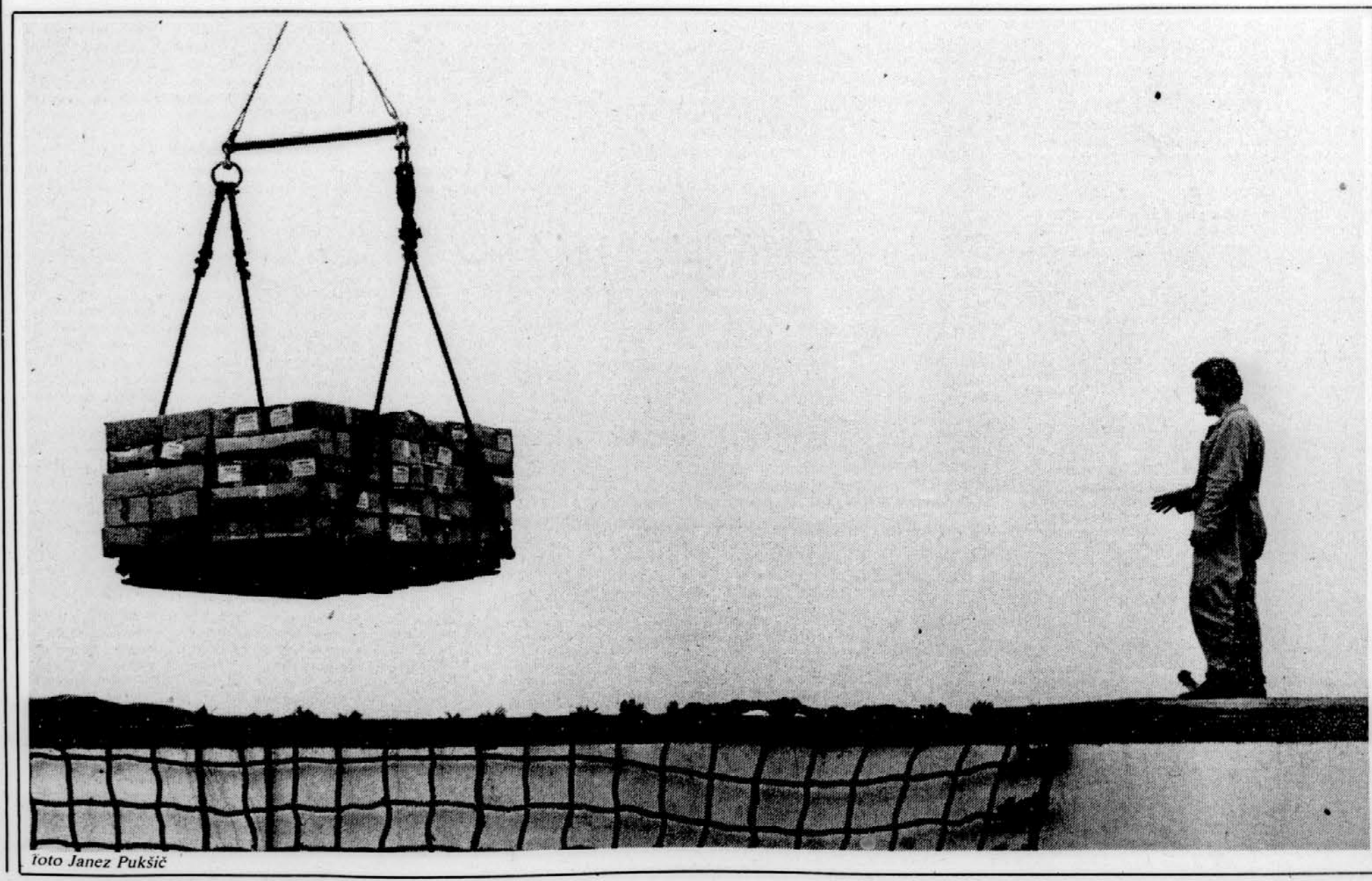

foto Janez Pukšič

va dolgovi bolj podobna sestavi uvoza kot sestavi izvoza. To pa pomeni, da se je Jugoslavija v največji meri zadolževala zato, da je s tem denarjem plačevala uvoz s posameznih območij, veliko manj pa so te dolgov uporabljali za vlaganja v boljše konkurenčnost jugoslovanske blaga na tujem. To končno kažejo tudi podatki o sestavi jugoslovanskega izvoza, ki se kljub vsaj na papirju velikim vlaganjem v gospodarstvo skoraj ni spremenila.

Primerjave in ocene, kaj neko gospodarstvo bolj potrebuje in kaj manj, so sila nehalne. Tudi zato si v našem gospodarstvu že lep čas brezuspešno prizadevajo spremeniti obstoječo gospodarsko sestavo. Kljub temu pa je morda zanimivo, da je za jugoslovansko gospodarstvo uvožena oprema precej dražja kot našta, ki je morda vsajh razglašena za izjemno velikega porabnika deviz. Naglo draženje nafte sicer tes približuje vrednost uvožene nafte v posameznem letu vrednosti uvožene opreme. Vendar je med njima le še znatna razlika. V 1976. letu je, na primer, Jugoslavija dala za uvoz nafte dobrih 21 milijard dinarjev in 48 milijard dinarjev za uvoz opreme. V 1978. letu je bilo treba za uvoz nafte odšteti dobrih 28 milijard dinarjev (seveda v devizah) in za uvoženo opremo je bilo treba plačati skoraj 70 milijard dinarjev. V prvih enajstih mesecih lani pa je Jugoslavija plačala za uvoz nafte skoraj 69 milijard dinarjev in hkrati uvozila za 80 milijard dinarjev opreme (zaradi primernosti smo uvoz surove nafte in opreme preračunali na enotno tečaj dolarja (dolar je 27,30 din).

zaradi uvoznih potreb dragocena vsaka deviza, organizacije združenega dela hite izvažati predvsem tisto, kar se da najhitreje prodati, manj pa si prizadevajo izvažati zahtevnejše izdelke, ki bi našemu gospodarstvu mogli tudi dolgoročno prinesli pri izvozu večje uspehe. Tako se je v zadnjih treh letih zmanjšal delež izvoza opreme v celotnem izvozu v Črni gori, na Hrvaškem, v Sloveniji in v Srbiji. Glede na 1979. leto pa je padel delež izvoza opreme tudi v Vojvodini, v BiH. Ta delež je bil večji samo v Makedoniji in na Kosovu. Večina tistih, ki so izvozili manjšo vrednost opreme, je nadomestilo zanjo poiskala v večjem izvozu blaga za široko porabo. Tako je bila lani sestava izvoza posameznih republik in pokrajin po podatkih zveznega zavoda za statistiko v odstotkih taka:

	Reproduk. material	oprema	široka poraba
SFRJ	51,0%	15,2%	33,8
BiH	58,8%	18,4%	22,8%
Črna gora	70,3%	8,2%	21,5%
Hrvaška	47,3%	23,4%	29,3%
Makedonija	44,0%	6,4%	49,6%
Slovenija	43,9%	13,4%	42,7%
ožja Srbija	55,7%	11,8%	32,5%
Kosovo	71,9%	3,0%	25,1%
Vojvodina	48,6%	8,9%	42,5%

Manj razviti uvozili več življenjskih potrebščin

Podatki zveznega zavoda za statistiko o uvozu opreme po republikah in pokrajinah kažejo, da je v delu uvoza, ki je vsako leto nerazporejen na republike in pokrajine, tudi precej opreme. V 1978. letu je ostalo tako nerazporejenih 6 odstotkov vrednosti uvožene opreme, v 1979. letu 5 odstotkov in lani skoraj 9 odstotkov. Ti podatki tudi povedo, da je vsaj v zadnjih treh letih največji del opreme, ki smo je uvozili v Jugoslavijo, dobila ožja Srbija, namreč od 22 do 23 odstotkov celotne vrednosti uvožene opreme. Od 19 do 22 odstotkov vrednosti uvožene opreme je šlo v Hrvaško, od 14 do 16 odstotkov v Slovenijo, od 10 do 13 odstotkov v BiH, od 8 do 10 odstotkov v Makedonijo, od 2 do 5 odstotkov v Črno goro in od 3 do 5 odstotkov na Kosovu.

Takšne ali drugačne potrebe gospodarstev posameznih republik in pokrajin, tudi glede na sestavo gospodarstva, so najbrž v dobri meri vplivale na to, za kaj so v republikah in pokrajinah porabili razpoložljive devize. Največ deviz gre povsod v Jugoslavijo za uvoz surovin in reprodukcijskega materiala. Lani so, na primer, porabili v Vojvodini za uvoz le-tega kar 80 odstotkov vseh deviz, ki so jih sicer porabili za uvoz blaga, v Hrvaški je znašal ta delež 78 odstotkov, v BiH 75 odstotkov, v Sloveniji 72 odstotkov, v Makedoniji 68 odstotkov, v Srbiji 64 odstotkov ter v Črni gori in na Kosovu 58, oziroma 53 odstotkov. Seveda gre ob teh deležih v uvozu ponovno opozoriti na to, da je razporeditev uvoza posameznih vrst blaga med surovine, opremo ali široko porabo pogosto neustrezna in zato ne daje prave podobe. Vendar so to edini podatki, ki jih imamo. Pričakovati bi bilo namreč, da bodo več dali za uvoz surovin in reprodukcijskega materiala tam, kjer tega blaga sami nimajo ali ga imajo izredno malo. Našteti deleži v uvozu posameznih republik in pokrajin pa kažejo, da tudi tam, kjer naj bi po pravilu imeli veliko surovin in reprodukcijskega materiala, tega blaga veliko uvažajo. To, denimo, velja za BiH, precej manj pa za Srbijo. Morda je presenetljivo visok uvoz surovin in reprodukcijskega materiala tudi v Vojvodini in na Hrvaškem. To je najbrž mogoče pojasniti s tem, da imajo predvsem v teh dveh republikah rafinerije nafte in zato je uvoz surove nafte najbrž tudi vključen v ta njihov uvoz. Sicer pa so se deleži uvoza reprodukcijskega materiala v

celotnem uvozu republik in pokrajin zlasti lani povsod dvignili, kar kaže, da so povsod skrbeli predvsem zato, da so ob omejenih uvoznih možnostih tovarne lahko kolikor toliko normalno delale.

Tako se je lani povsod zmanjšal delež uvoza opreme v celotnem uvozu. Vendar je ta še vedno najvišji v Črni gori in na Kosovu. V Črni gori so dali od celotnega uvoza za uvoz opreme lani skoraj 34 odstotkov vseh deviz, predlani 42 odstotkov in v 1978. letu 51,5 odstotka. Kosovo pa je dalo v 1978. letu za uvoz opreme 44 odstotkov deviz za uvoz, v 1979. letu 53 odstotkov in lani 39 odstotkov. Ob tem pa velja upoštevati, da dobe nekateri najbrž devize iz drugih virov.

Za uvoz blaga za široko porabo namenijo republike in pokrajini najmanj deviz. Srbija je dala, na primer, lani za ta namen 12,6 odstotka vseh deviz, namenjenih za uvoz, Makedonija 11,9 odstotka, Slovenija 10,2 odstotka, Črna gora 8,9 odstotka, Kosovo 8,5 odstotka, drugi pa od 5 do 8 odstotkov. Medtem ko so se deleži uvoza opreme v celotnem uvozu republik in pokrajin lani povsod zmanjšali, pri uvozu blaga za široko porabo ni bilo tako. Ta delež se je dvignil v BiH na 6,3 odstotka uvoza, v Makedoniji na 11,9 odstotka uvoza, v Črni gori na 8,9 odstotka in na Kosovu na 8,5 odstotka. Največji del deviz so dali za uvoz blaga na široko porabo v Srbiji, namreč 12,6 odstotka, v Sloveniji 10,2 odstotka, na Hrvaškem 7,5 odstotka in v Vojvodini 5,6 odstotka. Delež uvoza blaga za široko porabo se je torej lani povečal v republikah in pokrajinah, ki so razglašene za manj razvite, drugod pa se je zmanjšal.

Kje je oprema?

Iz podatkov o uvozu opreme seveda ni videti, za kaj je bila tuja oprema porabljena. Pričakovati bi bilo, da smo uvažali opremo za potrebe naše industrije. Torej bi se morali učinki vgraditve nove opreme pokazati v industrijski proizvodnji, pri cenah, pa tudi pri izvozu. Seveda takih učinkov ni moč pričakovati že v letu, ko je bila oprema uvožena ali v naslednjem letu, saj

Jugoslavija se je v tujni vseiki zadolževala prav za uvoz opremo. Zato so dolgotrajne za opremo zelo pomemben del celotne jugoslovanske zadolženosti v tujni. Po podatkih Narodne banke Jugoslavije so celotni jugoslovanski dolgotrajni dolgi zaradi uvožene opreme rasli takole:

Leto	Jugoslovanski dolgi do tujne v milijardah dolarjev	dolgotrajni dolgi zaradi uvožene opreme v milijardah dolarjev
1965	1,05	0,54
1966	1,18	0,64
1967	1,35	0,74
1968	1,53	0,85
1969	1,71	1,04
1970	1,86	1,11
1971	2,70	1,50
1972	3,43	1,89
1973	3,98	2,24
1974	4,65	2,80
1975	5,80	3,61
1976	7,01	4,30
1977	8,42	5,30
1978	10,73	6,28
1979	13,73	7,79
1980	16,59	9,11

je graditev objektov, pa tudi vgrajevanje opreme, ponavadi dolgotrajno, nato pa jo je treba še preizkušati. Vendar, bi se v nekaj naslednjih letih, potem ko je bila oprema uvožena, to le moralo poznati na proizvodnih rezultatih. A to se ni zgodilo. V zadnjih desetih letih se je jugoslovanska industrijska proizvodnja povečala vsako leto v povprečju za približno osem odstotkov, vrednost uvožene opreme pa se je vsako leto v povprečju povečala za 20,3

odstotka. Podrobni podatki o rasti jugoslovanske industrijske proizvodnje in rasti jugoslovanskega uvoza opreme so za zadnjih deset let naslednji:

Leto	Rast ind. proizvodnje v %	rast uvoza opreme v %
1971	+10	+10,7
1972	+8	+1,6
1973	+6	+46,5
1974	+11	+28,5
1975	+6	+44,7
1976	+3	-6,8
1977	+9	+38,5
1978	+9	+5,1
1979	+8	+40,3
1980		-17,7

Letos je, kot smo omenili, izkoriščen že znaten del letošnjih možnosti za uvoz opreme. Vendar teh možnosti niso enakomerno izkoriščali. Slovenija je v letošnjih prvih petih mesecih zaostala za načrtovanim konvertibilnem uvozom opreme za 10 odstotkov.

Ker je dolgove, ki so se sicer kopičili vrsto let, v plačilo pa bodo zapadli predvsem v novem srednjeročnem obdobju, seveda treba plačati, so vse oč odgovornih jugoslovanskih gospodarstvenikov uprte v izvoz. To toliko bolj, ker smo že lani lahko slišali, da moramo za odplačilo starih posojil in obresti dati kar 60 odstotkov na novo najetih posojil. Vendar pa kaže, da izvozni vstop v novo srednjeročno obdobje to pot ne bo tako uspešen, kot je bil vstop v preteklo srednjeročno obdobje, ko je bilo veliko dela na zunanjetrgovinskem področju opravljenega že v prvem letu tega obdobja. Jugoslovanska zunanjetrgovinska bilanca, kot ocenjujejo v zveznem izvršnem svetu, v celoti letos ni tako slaba. Do srede junija se je jugoslovanski izvoz po vrednosti povečal za 21 odstotkov, uvoz pa je bil za 17 odstotkov večji in Jugoslavija je ob tem pokrila z izvozom 58 odstotkov svojega uvoza. Vendar pa skrbi zaostajanje konvertibilnega izvoza in še posebej izvoza v države evropske gospodarske skupnosti. Z njimi smo lani sklenili nov sporazum o trgovinskem sodelovanju. Če pa, da se je prvotni optimizem glede možnosti, ki naj bi jih dajal ta sporazum, precej razblinil in gospodarstvo je postavljeno na realna tla. Za večji izvoz kamorkoli se bo treba zelo potruditi v gospodarstvu in zunaj njega. Večjemu izvozu naj bi, morda celo bolj kot samo boljši zunanjetrgovinski bilanci, služila tudi uvozna politika. Takšna njena vloga ne pomeni samo nasilnega krčenja uvoza, marveč dejavno vključevanje uvoza v stabilizacijska prizadevanja gospodarstva in države. In kako lahko uvoz raste s tem, da je čim manjši, prispeva k stabilizaciji in konec koncev k boljši zunanjetrgovinski in plačilni bilanci države? Najbrž tudi tako, da se tisto, kar se uvozi, prav porabi. Nekateri pravijo, da je taka pravilna poraba deviz tudi uvoz tiste opreme, ki bi mogla dati takojšnje izvozne učinke.

Drugi, ki gledajo nekoliko dolgoročneje, pa pravijo, da bi morali devize v okviru predvidene vsote za uvoz opreme porabiti za uvoz tistega blaga, ki nam bo pomagalo zagotavljati večji izvoz dolgoročno. To naj bi bil, na primer, uvoz tiste opreme, ki bi mogla doma spodbuditi ustvarjalnost, razvoj raziskav in izdelavo zahtevnejših izdelkov, za katere bi tudi na tujem dobili več, kot za izdelke, ki jih danes narediš, jutri prodaš in pojuštrijšem spet zapraviš devize. Takšne dolgoročne politike uvoza, oziroma porabe uvoženega blaga je bilo doslej v Jugoslaviji očitno premalo, sicer bi se velik uvoz tako surovin in reprodukcijskega materiala kot še posebej opreme moral poznati tudi na izvozu. Tako pa se ob prebiranju podatkov o uvozu opreme lahko samo vprašamo, kje ta oprema je?

Iskanje odgovora na to vprašanje pa je seveda lahko le nauk za naprej, ne bo pa nas spravilo iz zdajšnjih težav. V zdajšnjih okoliščinah se bo treba odločiti, ali da bodisi pustimo, da uvoz teče samodejno in preseže okvire naših plačilnih možnosti, ali pa da ga omejimo. Omejitve, ki bi jo sprejela gospodarska politika, bi bila, seveda, splošna za vse in zato slaba, saj bi utegnla spraviti v hude težave tudi nekatere izvoznike, ki bi zaradi tega, ker ne bi mogli uvoziti malenkosti, lahko izgubljali morda znatna izvozna naročila. Vendar se zdi, da se ob tem, ko izvoz letos ne daje pričakovanih rezultatov, gospodarska politika nagiba prav k takemu ukrepu, ker meni, da je to vseeno bolje, kot pa da pustimo, da stvari tečejo neugodno naprej same od sebe.

Obstaja pa še tretja možnost, namreč da bi v okviru preostalih uvoznih možnosti prepuščili gospodarstvom v republikah in pokrajinah, da se v svojem okviru in med seboj dogovorijo, kaj bodo uvozili; v gospodarstvu se namreč radi jezijo, da tisti, ki kroje gospodarsko politiko, premalo poznajo njihove potrebe in težave. Gospodarstva v republikah in pokrajinah naj bi se sama dogovarjala, za kaj bodo porabila ustvarjene devize. Ali jih bodo porabila predvsem za uvoz reprodukcijskega materiala in surovin ali pa se bodo morda odpovedala tudi določencemu uvozu tega blaga zato, da bodo uvozila opremo, katere učinki se bodo poznali dalj časa.

Gospodarstvo naj bi samo določalo, katero opremo in koliko jo bo uvozilo v okviru še danih uvoznih možnosti, pa tudi katero blago za široko porabo in koliko tega bo uvozilo. Ostro omejene uvozne možnosti bi bile torej lahko tudi priložnost za dogajevanje in izpolnjevanja dogovarjanja gospodarstva o najbolj kritičnih točkah v gospodarstvu. Tako dogovarjanje bi moglo voditi h kar najbolj smotnim uvoznim odločitvam, ki so nam v zdajšnjem gospodarskem položaju zelo potrebne in dolgoročno bi se morda ob izpolnjevanju in razvoju dogovarjanja gospodarstva o porabi ustvarjenih deviz mogli izogniti vedno neprijetnim in škodljivim upravnim omejitvam.

Vesna Bertoncelj-Popit

Portret tedna

Hu Yaobang

Ko je 29. junija plenum CK KP Kitajske izvolil novega predsednika, se je s tem končalo dvomno stanje v najvišjem partijskem vrhu: Hu Yaobang je na položaju predsednika partije zamenjal Hua Guofenga, ki to že nekaj mesecev ni bil več.

la k tlom kitajske razumnike in jih miselno in moralno ohromila. Kot predsednik akademije je Hu Yaobang spodbujal znanstvenike, naj se »brez strahu lotijo svojega dela«, in se konkretno prizadeval zboljšati njihov življenjski položaj; takrat so se znova združile družine znanstvenikov in kulturnikov, ki so jih med kulturno revolucijo razselili po podeželju.

Kitajska partija je s Hu Yaobangom dobila predsednika, ki je po pogledih na svet pragmatik in modernist kot njegov vzornik Deng Xiaoping, in podobno kot ta prepričan pobornik kitajskega odpiranja v svet. Bil je med osrednjimi poborniki za normalizacijo odnosov med kitajsko partijo in komunističnimi partijama Italije in Španije, politično in diplomatsko daljnovidnost pa je dokazal, ko je dal povabiti na Kitajsko predsednika francoske socialistične stranke François Mitterranda slabe tri mesece, preden je ta postal predsednik francoske republike.

Dogodki na Trgu Tien An Men aprila 1976 (ofenziva »zločinske četverice« ob komemoraciji Zhou Enlaijeve smrti) so znova odprli s politične pozornice Deng Xiaopinga, z njim pa tudi Hu Yaobanga. Slednji se spet pojavil na XI. kongresu KP Kitajske avgusta 1977, ko postane član CK. S tem dogodkom se začne tretje obdobje njegove političnega vzpona, obdobje, v katerem aktivno sodeluje v boju proti skupini »odkritih in prikritih ostankov kulturne revolucije«. To obdobje se začne z izvolitvijo Hu Yaobanga v CK in njegovim imenovanjem za podpredsednika centralne politične šole – predsednik te šole je bil Hua Guofeng, prvi predsednik partije – konča pa z izvolitvijo za predsednika partije 29. junija letos.

Hu Yaobang je bil rojen leta 1913 ali 1915 (tako kot v Kitajskem še niso vodili matičnih knjig) v Liuyangu; skupno z Mao Zedongom ima torej vsaj to, da je bil rojen v isti provinci – Human – kot on. Ko mu je bilo dvajset let, se je vključil v kitajsko komunistično gibanje kot član komunistične mladine in kmalu postal mladiški funkcionar. V tej organizaciji je nadaljeval politično kariero po razglasitvi LR Kitajske leta 1949.

Obdobje od Maove smrti septembra 1976 do tretjega plenuma CK decembra 1978 je čas dokaj dramatičnih zakulisnih bojev v najvišjem partijskem vodstvu: po aretaciji »zločinske četverice« oktobra 1976 se namreč vrsta najvišjih voditeljev se prizadeva, ohraniti sintezo med kulturno revolucijo in novo usmeritvijo, ki jo terjaja čas. Kot protagonisti takih prizadevanj je steti Hua Guofeng, protagonist nasprotnih prizadevanj – do kraja prekinite ne samo s kulturno revolucijo, marveč tudi z vsem, kar jo je omogočilo – pa je Deng Xiaoping. Hu Yaobang je bil v tem obdobju nedvoumno in brezkompromisno na njegovi strani, in ko je Deng govoril, da morajo najvišje funkcije prevzeti mladi ljudje, ki »bodo dinamični in pripravljeni, prevzeti tveganje in odgovornost«, so mnogi že napovedovali, da bo Hu Yaobang nekdo postal najvišji partijski voditelj.

Hu je eden najmlajših veterani Dolgega pohoda, ki ga je privedel v Yanan, kjer se je v tako imenovanem yenanškem obdobju politično formiral. Tam se je leta 1941 prvič srečal z Deng Xiaopingom, ki je bil takrat politični komisar 129. divizije. Od takrat naprej je politično rasel v senci Dengovih političnih naziranj, ne da bi se tega prav zavedal.

Na odločilnem tretjem plenumu CK decembra 1978, ko je bila dokončno potrjena »nova usmeritev«, je bil Hu Yaobang imenovan za člana politbiroja in je okrepil Dengov položaj v tem partijskem telesu. Naslednjega leta je dobil ključno funkcijo, ki je v političnem boju odločilnega pomena: prevzel je vodstvo nad propagando. S tem imenovanjem je bila nasprotna skupina s Hua Guofengom ob pomembno orožje v političnem boju. Potem se je hitrih korakov vzpenjal do vrha. Na četrtem plenumu februarja lani je bil imenovan za generalnega sekretarja partije, se pravi, prevzel je funkcijo, ki so jo leta 1952 zaupali njegovemu vzorniku Deng Xiaopingu. Razvojni krog je bil tako rekoč sklenjen. Deng je v obdobju po četrtem plenumu povedal, da je »prestar, da bi prevzel kakršnokoli funkcijo na samem vrhu« (predsednika partije ali predsednika države), toda proces političnega razvoja se je končal, kot da bi jo bil prevzel. Vodstvo partije je prevzel učence njegove politične šole Hu Yaobang, eden od tistih »mladih ljudi, ki so pripravljene tvegati in sprejemati odgovornost«.

V državljanski vojni z Guomindangom po letu 1945 je prišel z osvojitveno armado v Sichuan (Sečuan), kjer je tri leta pomagal graditi novo oblast. Sichuan je provinca, ki je s Hunanom dala največ revolucionarjev, v poznejšem obdobju pa je postala »laboratorij« za gospodarske in upravne reforme, ki so dobile ime »izkušnje iz Sichuanu«.

Kot za večino novega vodstva je bila kulturna revolucija usodna tudi za Hu Yaobanga. Obtožili so ga, da je priveržen Liu Shaoqija, tedanjega predsednika LR Kitajske, ki ga je kulturna revolucija označila s sramotilnim vzdevkom »kitajski Hruščov«, ki da poskuša obnoviti kapitalizem. Hu Yaobang so naprtili še drug »zločin«: to, da z Deng Xiaopingom igra bridge... Njegov politični mrk med kulturno revolucijo je razdeljen na dve obdobji; na začetku je bil dve leti in pol na prevzgoji v eni od kmečkih komun, potem pa je bil dve leti v relativno udobnem hišnem priporu.

Ko so leta 1952 Deng Xiaopinga poklicali v Peking in ga imenovali za generalnega sekretarja partije, mu je tja sledil tudi Hu Yaobang, ki je dobil skromnejše mesto sekretarja Mladinske lige; na tem položaju je ostal do leta 1964. Dve leti pozneje se je začela kulturna revolucija.

Hu Yaobang se je spet diskretno pojavil v javnosti aprila 1972, torej leto pred Deng Xiaopingom, ki je bil prvič rehabilitiran leta 1973. V tem obdobju se Hu Yaobangov vzpón odvijal pod neposrednim Dengovim vplivom. Leta 1975 je namreč Deng Xiaoping imenoval Hu Yaobanga za predsednika akademije znanosti in mu naložil, naj jo spravi v red in oživi njeno delo. V tem obdobju je Hu Yaobang prvič javno kritiziral nekatera obdobja Maove politike, predvsem tako imenovano kampanjo proti desničarjem, ki je leta 1955 v imenu boja proti desničarjem pritisnil

foto Dragan Arrigljer

Okrogla miza

Načrtovalci naselij ne mislijo na potrese

Teško je zagotoviti varnost ljudem, ki živijo v starih hišah, zgrajenih še pred sprejetjem predpisov o potresni varnosti

»Načrtovalci novih naselij se pogosto poživljajo na potresno varnost, je med drugim brez rokavic izjavil znani ameriški strokovnjak za planiranje prof. Barclay G. Jones v pogovoru za okroglo mizo z udeleženci mednarodnega posvetovanja o družbenih in ekonomskih vidikih potresov in načrtovanju sredstev za njihovo preprečevanje, ki ga je organiziral na Bledu zavod za raziskavo materiala SR Slovenije.

Ljubljana je staro potresno področje, v nedavni preteklosti pa so potresi bili na Kozjanskem, Tolminskem in v sosednji Furlaniji, da ne govorimo o potresih v Črni gori in Skopju. Torej smo ob tem tudi neposredno prizadeti, čeprav je posvet skušal zajeti potresno dogajanje in znanstveno tehnično sodelovanje po vsem svetu. Žal je bilo konkretnih odgovorov malo, že zaradi čisto preveč abstraktnih govorice znanstvenikov. Kakor koli že, ob koncu našega pogovora smo izrazili upanje, da bo ne samo narava prijazna človeštvu, ampak da bi se tudi znanost in tehnika povsod še bolj približali zemlji in ljudem. Pogovora so se udeležili strokovnjaki Wiratman Wangasadinata (Indonezija), Enzo V. Bighinatti (Mednarodni rdeči križ, Svica), Barclay G. Jones (ZDA), Carlo Pelanda (Italija), Robert Geipel (ZRN), Vit Karnik (OZN), Michael Gaus (ZDA), Enrico L. Qarantelli (ZDA), Ritsuo Akimoto (Japonska), William A. Anderson (ZDA), Sergej Bubnov, Janez Lapajne, Vladimir Mušič, Jože Vižintin in Miha Tomažević (vsi Jugoslavija), iz redakcije Dela pa Živa Paulin in Bogdan Pogačnik, ki je pogovor pripravil za objavo.

DELO: Ljudi seveda zanima predvsem to, ali je potrese mogoče napovedati in preprečiti njihove posledice?

PELANDA: V glavnem sta tu dva problema: napovedati in obvarovati pred rušenjem. Natančno napovedati potresov ne moremo. Edino, kar lahko pri tem storimo, je, da nasploh utrdimo zgradbe tako, da so ob morebitnih potresih čim manj ranljive. Izkazalo se je, da so običajno pri potresih stare hiše bolj občutljive. Tako je bilo tudi v potresih v sosednjih pokrajinah Slovenije in Furlanije. Zdi pa se mi, da dileme tu ne bi smelo biti, bolj je žrtvovati nekaj zgodovine in se bolj zavzeti za varnost ljudi v prihodnje.

KARNIK: Se strinjam. Bilo je sicer nekaj uspešnih napovedi potresov, se pravi, da je res prišlo do potresa, kot so predvidevali, vendar so bili to izjemni primeri. Sicer lahko rutinsko napovedujemo potrese, zagotovo pa bo preteklo še nekaj desetletij, da bodo postale napovedi bolj zanesljive. Treba bo izpopolniti mrežo vsakovrstnih tehničnih prisluskov naravnim pojavom. Za to pa je potrebno veliko strokovnjakov in investicij. Tudi ni vselej jasno, kdaj in kdo naj objavi sporočilo o nevarnosti potresa, saj tako sporočilo sproži celo vrsto dodatnih ekonomsko družbenih in psiholoških posledic.

DELO: Ali so na svetu posebej nevarna potresna področja? Ali moramo biti pripravljeni povsod enako ali v različnih predelih različno?

KARNIK: To sodi v opredeljevanje tako imenovanih področnih območij in upoštevanje verjetnostnega računa glede na to, kako so po zemeljski krogi razmešene potresne sile. Tako je tveganje v različnih krajih različno. V okviru Združenih narodov pa skušamo varnostna prizadevanja med seboj povezovati.

BUBNOV: Napovedi imajo tri parametre: kraj, intenziteto in čas. Prva dva parametra približno lahko napovemo, ostaja pa odprto vprašanje glede časa. Sodoben pristop je torej verjetnostnega značaja: govorimo o večji ali manjši verjetnosti, da bi v nekem časovnem razdobju utegnili priti nekje do potresa neke intenzitete stopnje.

DELO: Prav zdaj so znova zaznali potresni sunek v Alžiriji, nedaleč od kraja, kjer je bil lani. Ali se torej potresi pojavljajo v valovih?

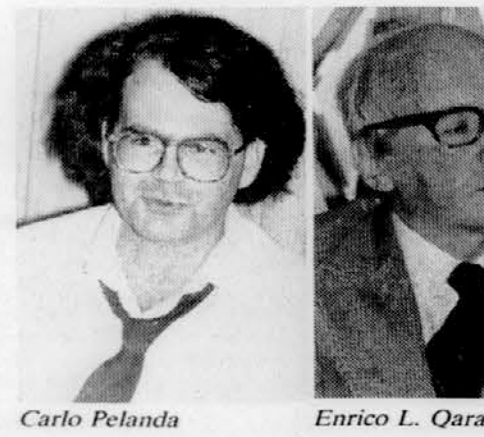
BIGHINATTI: Na splošno je v mednarodnem ugotavljanju in načrtovanju včasih precej zmešnjave, saj naletimo v različnih državah na različna pojmovanja vključja in verjetnosti; recimo v Iranu in v Indiji ali v Evropi, kjer se tudi oblasti zelo različno vedejo do odgovornosti in elementarnih nesrečah. Pogosto se tudi dogaja, da se posledice potresov prepletajo z drugimi škodljivimi pojavi, ki so včasih še hušji, kot so poplave, požari in epidemije.

DELO: Ali je gradbeni material, ki je bil preizkušen v eni državi, glede preizkušeneosti veljaven v vseh?

GAUS: So nekateri vidiki glede obnašanja gradbenega materiala na splošno, ne glede na državo. Toda prav tako so tudi različni načini gradnje in kontrole v različnih deželah.

DELO: Med velikim potresom na Aljaski leta 1964 so zazijale široke zemeljske razpoke, hiše so bile razmetane daleč naokrog, vendar je bilo žrtev malo, ker so bile hiše pritrjene in lesene. So torej nizke hiše iz lesa varnejše od nebotičnikov?

GAUS: Rekel bi nasprotno, da so velike, pa tudi visoke zgradbe, ki so bile gmotno in strokovno bolj premišljene, grajene trdneje kot manjše zasebne hiše, pri katerih so lastniki morali varčevati. Kar pa zadeva lesene gradnje, je dejstvo, da je les veliko

Carlo Pelanda Enrico L. Qarantelli Miha Tomažević Jože Vižintin Wiratman Wangasadinata (foto Janez Zrnc)

bolj prožen in da je, zato potresno bolj varen kot hiše, ki so zidane iz velikih kamnitih skladov ali opeke. Na Aljaski so škodo povzročili trije viri. Prvi so bili zares veliki zemeljski premiki, pri čemer so zemeljski sloji hiše kar odnesli s seboj, in čeprav so bile na videz nedotaknjene, so bile povsem neuporabne. Drugi razlog uničenja so bili orjaški valovi, ki jih Japonci označujejo z izrazom tsunami, tretji razlog za škodo pa je izhajal iz samega tresenja zemlje.

DELO: Kako pa bi v različnih vidikih gledali na popotresni čas v Furlaniji in na Tolminskem?

GEIPEL: Države se učijo na izkušnjah drugih, zato smo tudi mi za tehnično fakulteto v Münchnu delali raziskavo v Furlaniji. Pri tem smo ugotovili, da se lesene hiše niso najbolj prilagajale v njihovo okolje. V anketi, ki je zajela približno 20.000 prebivalcev, se jih je večina izrekla za to, da bi

ostali tudi v prihodnje pri tradicionalnem načinu kamnite gradnje in le 17 odstotkov se je sprijaznilo z lesenimi hišami.

DELO: Vendarle pa je bila slovenska pomoč na furlanskem ozemlju z lesenimi hišami najbrž hitrejša in učinkovitejša kot druge vrste gradenj?

TOMAŽEVIČ: Ker je bil obseg škode potresa na naši strani meje precej manjši od onega na italijanski strani v Furlaniji, smo skušali iz Slovenije pomagati tako, da bi do zime najbolj prizadetim prebivalcem dali streho, bodisi v delno obnovljenih starih stavbah ali novih lesenih montažnih hišah. V nekaterih predelih, ki so bili najbolj prizadeti, na primer v Breginju, smo postavili cela naselja montažnih hiš. Zlasti pri obnovi hiš naših slovenskih rojakov v tem predelu, pomagali smo predvsem tem, se je pokazalo, da so bili ukrepi, ki smo se jih lotili takoj po prvem potresu, uspešni in da so prestali tudi drugi potres. Zato so se tudi italijanski kolegi obrnili na nas s prošnjo, da jim pomagamo z izkušnjami. Tako je naš zavod postal sestavni del skupne delovne grupe. Medtem ko je postopek v Italiji zaradi priporočil, kalkulacij in predpisov, terjal veliko časa in je bil zato neuporaben, smo mi nastopili s tipskim projektom in ga začeli takoj uresničevati.

DELO: Ali so v Italiji izkoristili izkušnje iz Furlanije vsaj ob kasnejšem potresu v Kalabriji?

PELANDA: Med obema potresoma je bilo nekaj podobnosti, zlasti v pogledu fizične strukture, saj so bile v obeh primerih hiše pretežno stare. Zato je tudi v obeh primerih bila skoraj enaka raven fizičnega uničenja, nismo pa zabeležili enake ravni ekonomskega in socialnega uničenja. V študiji o dolgoročnih družbenih posledicah potresa v Furlaniji, ki sem jo končal, smo ugotovili, da je potres v Furlaniji ob vsej tragediji prinesel tudi nekaj pozitivnih rezultatov. Potres je v Furlaniji namreč spodbudil razvojno dinamiko v pokrajini, ki jo je omogočala kulturno-politično organiziranost. V južni Italiji pa so bile kulturno-politične razmere drugačne in je katastrofa samo še povečala krizo na tem področju. Veliko smo sicer govorili o razrušenju, povsem pa je odpovedal mehanizem odločanja. Zato tudi še nismo sprejeli nobene odločitve glede strategije obnove v južni Italiji. Kljub temu sem optimist, kajti počasi smo tudi na jugu začeli posnemati Furlanijo. Dokaz je najnovejša odločitev nove italijanske vlade, da prvič ustanovi posebno agencijo za civilno zaščito. Sploh je včasih namesto specifičnih tehničnih ukrepov še važnejše poskrbeti za splošen družbeno-ekonomski razvoj prizadetih predelov.

DELO: Torej je treba upoštevati specifične razmere v raznih državah glede na razvitost, način gradnje in gostoto prebivalstva. Kako je, na primer, na Japonskem in v Indoneziji?

AKIMOTO: Na Japonskem smo v preteklosti veliko uporabljali lesene hiše, po letu 1955 pa je prišlo do hitrega skoka

Robert Geipel Barclay G. Jones Vit Karnik Janez Lapajne Vladimir B. Mušič

Japonske v sodobnost. Ogromno ljudi se je preselilo s podeželja v mesta. Leta 1978 smo že v novih razmerah doživeli dva velika potresa: prvi je prizadel predvsem mestna področja, a je škoda na zgradbah bilo sorazmerno malo. Več škode so povzročili zemeljski valovi. Lesene hiše so ob potresu dobro vzdržale, je pa pri njih večja nevarnost požarov. V potresu leta 1923 je umrlo okrog 100.000 ljudi, in to predvsem zaradi požarov!

WANGASADINATA: Indonezija zabeleži vsako leto okrog 400 potresov, kar pomeni povprečno vsaj en potres na dan. Vendar je večina velikih mest zunaj ožega potresnega območja. V gradnjah tradicionalno uporabljamo bambus in druge lesene konstrukcije, ki so proti potresom odporne. Žal pa ta material postaja vse dražji, tako da se ljudje čedalje bolj usmerjajo k zidavi. Uvedli smo posebne priročnike z navodili, kako graditi. Zlasti ostri predpisi veljajo za pomembnejše stavbe, medtem ko imajo manjše preproste hiše dokaj kratko življenjsko dobo, le okrog deset let.

Zato smo sestavili predpise za ustrezno levstvico tveganja.

DELO: Ali kljub specifičnostim v posameznih državah vendarle lahko govorimo tudi o čedalje bolj organiziranem omrežju mednarodne izmenjave izkušenj?

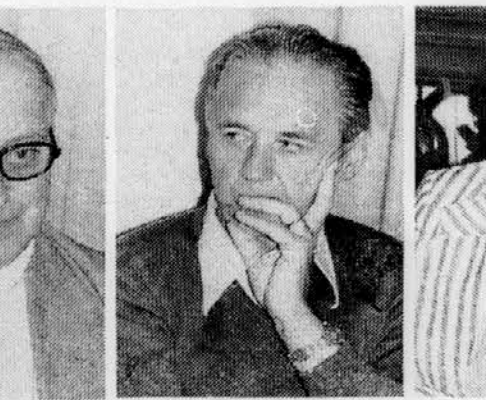
ANDERSON: Ustanova, v kateri delam, je sestavni del širšega nacionalnega programa v ZDA, ki so ga začeli leta 1977. Ukvarjamo se z geofizičnimi in seizmološkimi raziskavami, z gradbenimi in socialno-ekonomskimi problemi. Ameriška znanstvena fondacija se ukvarja z bazičnimi raziskavami. Zamisel pa je, da bi agencija praktično sodelovala tako z državnimi kot krajevnimi oblastmi. Seveda pa vse bolj usmerjamo tudi mednarodne stike. Ker delam na družboslovnem področju, lahko govorim predvsem o teh. Pri nas je leta 1950 imela vodilno vlogo univerza v Chicagu, leta 1963 pa je bil ustanovljen poseben center na harwardski univerzi. Navzven smo od leta 1972 na področju družbenih ved sodelovali predvsem z Japonci in Italijani. Sicer pa se je začelo že od leta 1950 dalje razvijati mednarodno sodelovanje s sociologi v zvezi z naravnimi nesrečami nasploh, ne samo v zvezi s potresi. Leta 1970 je ta mreža pokrivala že približno 60 držav. V zadnjem času se lotevamo tudi skupne meddisciplinarne obravnave posameznih vprašanj, kot priča tudi naše srečanje na Bledu.

DELO: Kako je nasploh s financiranjem teh raziskav in mednarodnim sodelovanjem?

VIŽINTIN: Naš zavod za raziskavo materiala v Ljubljani se ukvarja z raziskovalnim delom, pri čemer smo se specializirali na zidano zgradbo, z razvijanjem tehnologije za saniranje poškodovanih zgradb in izdelovanjem specialnih materialov v manjših količinah za ta dela. Pri potresnih testih uporabljamo med drugim zelo pomemben model stolpnice v razmerju 1:7, ob katerem na potresni mizi merimo trpežnost in amplitude. Sicer pa delamo predvsem pri tako imenovanem medrepubliško - pokrajinskem velikem projektu, v katerem sodelujejo ustanove iz vse države in ki obravnava tehnične probleme potresov. Vprašanje financiranja tega projekta še ni povsem rešeno, čeprav je program spoznavno sprejet. Javljajo se različni finančni odločitve glede strategije obnove v južni Italiji. Kljub temu sem optimist, kajti počasi smo tudi na jugu začeli posnemati Furlanijo. Dokaz je najnovejša odločitev nove italijanske vlade, da prvič ustanovi posebno agencijo za civilno zaščito. Sploh je včasih namesto specifičnih tehničnih ukrepov še važnejše poskrbeti za splošen družbeno-ekonomski razvoj prizadetih predelov.

Ritsuo Akimoto William A. Anderson Enzo V. Bighinatti Sergej Bubnov Michael Gaus

Robert Geipel Barclay G. Jones Vit Karnik Janez Lapajne Vladimir B. Mušič

izvajati predpise tega zakona, ki je prvi te vrste pri nas. Zakon zahteva, da morajo biti pomembne stavbe, ki so bile grajene pred sprejetjem tega zakona in ki niso dovolj odporne, ojačane. Pri tem pa se odpira vprašanje denarja in postopka. Potrebni so še nekateri dopolnilni predpisi, toda prepričan sem, da se bo zakon slej ko prej tudi uresničil. V Sloveniji smo te sodobne predpise razvili že pred tragedijo v Skopju. Zdjaj so razširjeni po ozemlju cele Jugoslavije. To so predvsem predpisi o gradnji stavb v prihodnosti. Glavni problem pa ostaja, namreč, kako zagotoviti varnost ljudem, ki živijo v starih stavbah, zgrajenih še pred veljavo sedanjih predpisov. Teško je prisliti hišne lastnike, da ustrezno ojačajo svoje gradnje. Tudi na konferenci UNESCO niso prišli v tem pogledu do nobenega dokončnega sklepa. Seveda pa je treba predvsem poskrbeti za varnost in trdnost bolnišnic in gasilskih postaj ter stavb, kjer se zbira veliko ljudi, kot so gledališča in razne dvorane.

DELO: Kako se urbanistično načrtovanje vključuje v zakonodajo potresne varnosti?

MUŠIČ: Ustavil bi se predvsem pri tako imenovani urbani obnovi, ki ima pri nas še poseben pomen, ker gre za ohranjanje naše kulturne dediščine. Vsekakor smo zdaj v precej množičnem procesu obnavljanja naših starih mestnih jader. Vzporedno pa skušamo ukrepati, da bi prišlo do ojačanja teh stavb proti potresom. Važno pri tem je usklajeno delo. Zlasti po skopskem potresu smo izoblikovali svojo intermetodologijo v regionalnem planiranju. Seizmično mikrozooniranje je postalo v rutinski obliki že sestavni del vseh večjih urbanističnih načrtovanj pri nas. V regionalnem načrtu Slovenije imamo vrsto zem-

področju. Na skupnem seizmološkem posvetovanju UNESCO 1978. leta smo se zato sestali v zelo širokem krogu. Navzoči so bili tudi kitajski, ruski in seveda japonski geofizični in seizmologi. Takrat so tudi objavili evakuacijski načrt na Kitajskem. V glavnem prihajajo to do izraza nepolitično vprašanja, ki so povezana z naravo, zato so mednarodni stiki veliko lažji.

DELO: Ali ste zdaj že dobili kaj več podrobnejših podatkov o žrtvah tistega velikega potresa na Kitajskem, o katerem smo bili sicer v glavnih obrih obveščani?

GAUS: Nekaj skupin naših ameriških strokovnjakov je odšlo na Kitajsko zaradi pomoči in izmenjave mnenj. Po drugi strani je prišlo tudi v ZDA nekaj kitajskih skupin. Vsekakor je bil tisti potres na Kitajskem eden najhujših nasploh, tako glede na žrtev kot škodo. Po njihovih podatkih naj bi bilo takrat čez 600.000 mrtvih, čeprav so bile uradne številke precej nižje: okrog 270.000. Nedavno smo spet podpisali dogovor med ZDA in LR Kitajsko o vzajemnem sodelovanju na področju geofizičnih, seizmoloških in gradbenih dejavnosti v zvezi s potresi. V tem okviru so na Kitajskem že ustanovili ustrezne področne centre v najbolj ogroženih pokrajinah.

DELO: Kakšne izkušnje pa ste imeli nasploh v mednarodnem Rdečem križu pri organiziranju pomoči ob potresih?

BIGHINATTI: Rdeči križ skuša ne samo zbuditi mednarodno solidarnost, ampak tudi ugotoviti, v čem so predvsem glavne potrebe in kako usklajevati pomoč. Za širok obseg solidarnosti nam, na primer, priča dejstvo, da smo ob potresu v Gvatemali mobilizirali pomoč iz 73 nacionalnih organizacij Rdečega križa po svetu. Hkrati pa smo pri tem ugotovili, da je pomoč v Gvatemalo prihajala nesmotno in neusklajeno. Od vseh strani so pošiljali predvsem zdravila in sanitetni material, čeprav je bilo tega dovolj in je ostalo 100 ton tega materiala neizkoriščenega, medtem ko je prebivalstvu veliko bolj primanjkovalo drugih stvari.

DELO: Kako pa je z zakonodajo in izvajanjem predpisov?

BUBNOV: Jugoslovanski potresni zakon je bil pred dvema letoma že sprejet v skupščini, toda njegovo izvajanje je šele komaj v povojih. Dejansko tudi ni lahko

ljeviodov in prilog, ki nudijo ustrezne informacije glede možnih nevarnih katastrof.

JONES: Na splošno pa bi nasprotno ugotovili, da so planerji po svetu precej neobčutljivi za problem nevarnih katastrof in potresnih nevarnosti, ki utegnejo groziti novim naseljem. Le postopoma upoštevanje ta tveganja, vsekakor pa ne dovolj. Ko načrtujejo nova mesta, nova področja in nove četrti, zasledujejo predvsem druge cilje, kot je varnost. V ZDA vlada v tem pogledu množična brezbrižnost tudi na potresno najbolj ogroženih področjih, kot je zahodna obala. Ljudje se ne zavedajo tveganja, ko izbirajo lokacije za gradnjo, politični voditelji za to nimajo poslušala.

DELO: Kako torej upoštevati čim večjo varnost prebivalcev in se hkrati izogniti preplahu, da bi se ljudje začeli odseljevati? Potresna groza je doživela svoj odmev tudi v literaturi – na primer v poeziji švedskega pesnika Lundkvista, ki je preživel leta 1960 katastrofo v Agadirju in ki si niti več let pozneje ni upal priti v Makedonijo po podeljeni mu pesniški venci zaradi morebitnega potresa?

LAPAJNE: Sorazmerno lahko je ugotoviti, kaj je skupni problem, teže pa se je pozneje sporazumeti glede tega, kaj je v tem velikem problemu poglavitno in na kakšen način bi to najbolje rešili.

KARNIK: Glede psiholoških posledic potresa bi povedal svoje izkušnje, ko sem bil kot zastopnik OZN po solunskem potresu leta 1979 v Grčiji. Takrat je tisk odigral zelo negativno vlogo, ker je objavljali izkrivljene in vznemirljive vesti, ki so zasejale preplah in zmešnjavo. Ljudje se niso hoteli vrniti domov, čeprav bi se lahko, in v pokrajini je prišlo do popolnega gospodarskega zastaja. Gre nasploh za vprašanje ustrezne vzgoje, ki bi jo bilo treba začeti že v šoli. Še posebej pa bi morali biti izsolani vladni uradniki, da bi se lahko znašli v podobnih situacijah. Ljudje je najlažje prepričati, kadar govorimo v gospodarskih postavkah. Zato si tudi OZN prizadeva, da bi prispevala k skupni zavesti ekonomsko socialnih dejavnikov ob naravnih nesrečah.

DELO: Ali so že izdelani zemljevidi z opis potresnih področij na svetu?

KARNIK: Za zdaj še ne moremo govoriti, da jih imajo, vse dežele, toda vse, ki zač-

njajo graditi industrijo in večja središča, morajo pripraviti tudi zemljevide z nevarnimi potresnimi področji. Do kam so pri tem že prišli, to je povsod odvisno predvsem od stopnje razvitosti informacij in družbenih odgovornosti v vsaki državi posebej.

DELO: Morda predpisi res so, toda kaj ko se jih gradbeniki pri delu ne držijo!

BUBNOV: Misli, da pri nas ne zanemarjamo normativov. Tudi ne bi bilo razloga za to, kajti trdna gradnja niti ne povečuje toliko skupnih stroškov. Na univerzi v Ljubljani smo naredili preizkuse, ki so pokazali, da za varnost ob deveti stopnji potresne itenzitete zadostuje že samo en odstotek več vloženi skupnih stroškov.

(Večina drugih udeležencev pogovora se s to ugotovitvijo nikakor ni strinjala, ugovarjajoč, da je šlo tu najbrž za povsem teoretično izolirano študijo, ki nikakor ni dala realne podobe. Povečani stroški za trdno gradnjo po predpisih naj bi znašali od 10 do 15 odstotkov, ponekod, npr. v Kanadi, pa so izračunali, da celo za 25 odstotkov.)

DELO: Trdite, da so nove stavbe trpežne? Kaj pa nedavni primeri porušeni hotelov v Črnogorskem primerju? Ali gre za nesolidne gradnje ali celo za kriminal?

BUBNOV: Nekateri od teh zgradb so bile zgrajene že pred sprejetjem novih predpisov, po tako imenovanem mehkem sistemu. Pravilno načrtovane in grajene stavbe so vzdržale.

LAPAJNE: V Črni gori so se mnoge stavbe združile predvsem zaradi krajevnih geoloških razmer in zato, ker niso bili dobro narejeni temelji.

Italijanski strokovnjak Pelanda je za konec še pripomnil, da so po potresu v Italiji odkrili celo več zločinških odgovornosti, zaradi česar so nekaj gradbenikov tudi zaprli. Mi pa smo pogovor Dela končali s trdnim upanjem, da bo kljub vse bolj tresoč se zemlji človeštvo katastrofe preživelo.

Obetajoče rastline Sončnice v rezervoarju za gorivo

S preprostimi metodami lahko pridelamo
tono olja na hektar

**Nafta zmanjkuje, njena cena postaja nedosegljiva. Morda bo treba
začeti proizvajati goriva iz rastlinskih olj. Najnovejše raziskave so
namreč pokazale, da lahko motor poganjajo najrazličnejša rastlin-**
ska olja.

Na policah samopostrežnih trgovin najdemo različne vrste rastlinskih olj: kikirikijevo, sončnično, koruzno, sojino, olivno. Zaradi skrbi za zdravje in uporabnosti ljudje radi posegajo po rastlinskem olju in nemara ga bodo kmalu uporabljali tudi kot gorivo v prevoznih sredstvih. V nekaterih delih sveta imajo za to prav dobre možnosti. Zdej bi bila rastlinska olja kot pogonsko gorivo seveda predraga. Vsekakor pa so poizkusi z rastlinskimi gorivi v Braziliji, Južni Afriki, Zimbabveju, Združenih državah Amerike, Avstriji, Avstraliji, na Japonskem ter nedvomno še v mnogih drugih državah pokazali, da imajo rastlinska olja zaželeno lastnost. Uporabna so v čisti obliki ali v mešanici s kakšnimi tekočimi gorivi, z običajnimi dieselskimi gorivi ali alkoholom za pogon dieselskih motorjev.

hlapljive molekule, večinoma iz tungovega olja. Poleg tega so Kitajci uporabljali olje iz oljne repice in kikirikija. Že prej so vedeli, da dieslov motor lahko poganjajo rastlinska olja, vendar so le ta bolj viskozna in jih je treba vbrizgavati v motor pri višjem pritisku. Druga slaba stran je, da puščajo rastlinska olja pri izgoritvi več saj in usedlin; tungovo olje pa tvori velike molekule, ki dobesedno zalpejajo motor. Tako so Kitajci izbrali raje tako imenovani rastlinsko-naftni program, po katerem so rastlinsko olje predelali do takšne stopnje, da samega motorja ni bilo treba spreminjati.

Prav bi prišla katerakoli rastlina

Rastlinska olja lahko izločamo iz cele vrste rastlin. Poleg sončnic, palm, oliv in znanih rastlin so še bolj eksotične vrste kot na primer pušavski rastlini joboba in guayule, ricinus oljna repica, svinčica, evkaliptus, buče, copaiba, malmaleiro, babassu in tako dalje. Olja iz vseh teh rastlin, zagotovo pa še iz drugih, proučujejo v mnogih državah. Toda preden začnemo z zaupanjem preučevati uporabnost rastlinskih olj kot goriva, moramo vedeti, koliko bi stala in koliko energije bi bilo treba vložiti v vzgajanje in predelovanje rastlin. Nesmiselno je gojiti rastline za proizvodnjo rastlinskih olj, če bi za to, da »zrase« en liter olja, porabili dva litra goriva. Ključni dejavnik je produktivnost: koliko olja lahko kmetovalci predelajo na hektarju zemlje, stroški in s kakšnimi težavami v proizvodnji. Poskusi s sončnicami v Južni Afriki in na osrednjem zahodu ZDA kažejo, da lahko s preprostimi metodami pridelamo tono olja na hektar, pri čemer je 40 do 50 odstotkov celotne teže pridelka olje, vendar so ponekod zabeležili tudi pridelek 2 in celo 5 ton na hektar.

Galona tako pridobljenega olja stane 2 dolarja (20 penijev liter) in delež proizvedene energije v primerjavi s tisto, ki jo porabimo za vzgajanje in predelovanje rastlin, se giblje med 3 in 10 proti 1.

Vselej, kadar gre za bioenergijo, so energetska razmerja protislovna. Pri vzgajanju in fermentaciji rastlin za alkohol je korist še manj vidna, energetski delež pa nižji kot pri rastlinskih oljih, vendar so alkoholi bolj raznovrstni kot goriva. Dohodek pri

proizvodnji rastlinskih olj je tolikšen, da bi po nekaterih presojah pridelovalec koruze moral saditi sončnice na 10 odstotkih svoje zemlje, če bi se hotel sam oskrbovati z gorivom.

Ena velikih ugodnosti gojenja rastlin za olje je široka paleta rastlinskih vrst. Izberemo lahko katerokoli rastlino, ki dobro uspeva v danih razmerah. Sončnice uspevajo na raznih koncih sveta: od Južne Afrike do Sovjetske zveze in srednjega zahoda ZDA, za druge dežele pa so morda primernejše druge rastline. Vendar lahko šele z natančnimi raziskavami in poizkusi določimo pravo rastlino za določeno območje.

Brazilski primer

Brazilske izkušnje s »proalkoholnim« programom za izločanje etanola iz pridelkov že kažejo, da so se za biomaso začele zanimati tudi države.

Leta 1980 je Brazilija začela iskati najrazličnejše možnosti za pridobivanje goriv iz rastlin. Proučujejo olja soje, sončnice, kikirikija, oljne repice, palm, ricinusa, kot tudi olje domorodnih rastlin, kot je »pinhao« (Jatropha), copaifera, croton in toulouma. Preizkušajo tako »čista« olja kot tudi razne mešanice z navadnim dieselskim gorivom. Izvajajo več širokopoljskih poizkusov. V Brasili, glavnem mestu države so na primer predelali avicubise. Državni inštitut za tehnologijo v Rio de Jaciru je v januarju končal vrsto poizkusov z avtobusi, ki so vozili z mešanico dieselskega in rastlinskega olja. Enkrat je bilo gorivo mešanica z 80 odstotki dieselske nafte in 20 odstotki kikirikijevega olja, v drugem poizkusu so uporabili 73 odstotkov dieselskega, 20 odstotkov palmovega olja in 7 odstotkov etanola. Po končanem poizkusu so brez dodatnih sprememb v avto spet natočili normalno dieselsko gorivo. Načrtujejo, da bi letos z rastlinskimi olji pokrili 6 odstotkov svojih potreb po gorivu, do leta 1985 pa kar 16 odstotkov.

Poleg tega Brazilci natančno proučujejo, če bi se izplačalo pridelovati palmovo olje kot nadomestek za dieselsko gorivo ali pa kot dodatek, ki bi ga primešali gorivu na naftni podlagi in bi poletel bolj zalego. Mnoge tropske države že imajo razvito

Doslej se je izkazalo, da ni noben gorivni sistem popoln, tudi rastlinska olja niso. Rastline potrebujejo zemljo in zemljo potrebujejo ljudje za pridelovanje hrane. Vsaka država se bo morala sama odločiti, čemu bo dala prednost: hrani ali energiji. Surova nafta je draga in ni videti, da bo njena cena kdaj manjša. Rastlinska olja proizvajajo lokalno in mogoče jih je obnavljati.

industrijo za predelovanje palmovega olja. Poročajo o pridelku 4 tone olja na hektar, kar je več kot pridelake alkohola iz sladkornega trsta ali kanave, ki se giblje okoli 2 do 3 tone na hektar leto.

Proizvodnja goriva iz palmovega olja ima nekaj prednosti pred proizvodnjo etanola iz sladkorja in škrobnatih rastlin. Iz palm je lažje iztisnati olje, neprestano obiranje pridelkov pa zagotavlja nepretrgano proizvodnjo čez vse leto; ni toliko onesnažujočih stranskih produktov, ena od ostankov pri predelavi je tudi beljakovinsko bogata živalska krma. Povrhna lahko pridelovalci uporabljajo ostale dele rastline za celo vrsto drugih izdelkov, energetski dohodek je zelo dober in pri pridobivanju goriva ne potrebujejo vode.

Tudi Južna Afrika išče nadomestke za uvoženo nafto in domači premog, ki sta praktično njena edina vira energije. V Pretoriji je oddelek za poljedeljski inženiring poskušal poganjati dieselske traktorje s sončnicinim oljem. Tudi v sosednjem Zimbabveju so začeli proučevati sončnično

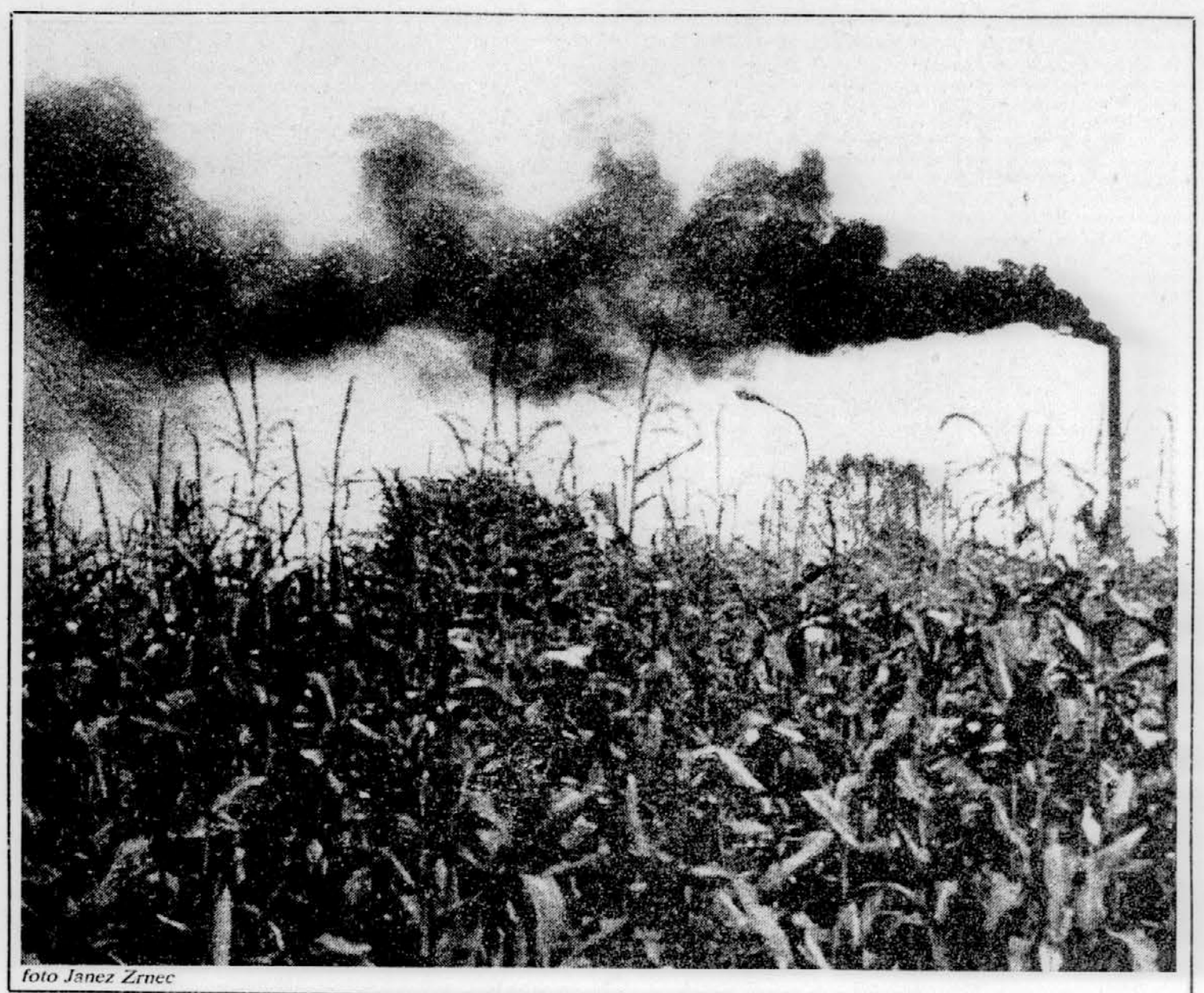

Foto Janez Zrnek

olje kot gorivo, čisto in mešanico z dieselskim gorivom. Južnoafriški strokovnjaki so primerjali lastnosti: kalorično vrednost, izkoristek zgorevanja, oktansko število itd. različnih vrst sončničnega olja, od »surovega«, kakršno je takoj po stiskanju do predelane, ki se ne lepi, in rafiniranih vrst. Testirali so 9 traktorjev, ki jih je 58 dni poganjalo gorivo z 20 odstotki sončničnega olja. Motor je normalno deloval, zasledili pa so nekaj manj usedlin na stenah zgorevalne komore, valjev in v ugorih batnih obročev. Izkazalo se je, da je mogoče vzgati motor tudi s sto odstotnim sončničnim oljem. In po starih urah vožnje pri največji moči niso odkrili negativnih posledic. En traktor je v presledkih opravil več kot tisoč ur pri težkih kmečkih opravilih.

Zamašeni motorji

Inženirji v Pretoriji so ugotovili, da se v primeru, ko napolnijo dieselski motor z visoko odstotni sončničnim oljem, zamašijo vbrizgavne šobe, predvsem kadar motor ne teče s polno močjo. Oviru so premagali tako, da so dodali razne filtre za goriva ter prilagodili motor z nastavitvijo predvbrizga in tlaka vbrizgavanja. Odkrili so tudi, da kontaminanti iz goriva – večinoma delno zgorelo olje – zidejo v motornu mazno olje, vendar le v primeru, če olja niso zamenjali po vsakih dvesto urah vožnje.

Da bi se tem težavam izognili, se je južnoafriška skupina raziskovalcev odločila za predelavo sončničnega olja. Gre za esterifikacijo olja v etilen ali metilen estre, pri čemer bi uporabljali etanol ali metanol (to storijo tako, da kemično kombinirajo kislino in alkohol, ki tvori ester, pri čemer oddata molekulo vode). Tega ni težko doseči: olju je treba dodati kislino in nekaj ur segreti na 30 do 40 stopinj Celzija. Mešanica goriva, ki jo dobimo, vsebuje tolikšno količino estrov, nekaj neregirane oljne olje ter etanol. Destilacijske in viskozne lastnosti tako pridobljenega goriva so podobne kot pri navadnem dieselskem gorivu, vendar povzročata mešanica manj koksiranja in boljše izpušne pline pa tudi večji termični izkoristek kot dieselsko gorivo; z drugimi besedami: mešanica sončničnega olja in estra izboljša delovanje.

Brazilski raziskovalci so izvedli podoben projekt s predelanim rastlinskimi oljem.

Opazili so, da je bolje esterificirati z metanolom, ker je metilester lažje ločiti potem, ko se usede. Po drugi strani je etilester treba destilirati, da dobimo čisti proizvod.

Južna Afrika še naprej proučuje dolgoročne posledice uporabe sončničnega olja kot dodatka dieselskemu gorivu. Iščejo možnosti, da bi spremenili sistem vbrizgavanja goriva, uporabo dodatkov gorivu in maznemu olju, da bi razvili oljne ekstraktorje za kmetijske in zadržuje, preučujejo shranjevanje in rafiniranje olj. Južnoafriški farmarji imajo več kot pol milijona hektarjev sončnic, kar je trikrat večja površina kot pred desetimi leti.

S selekcijo rastlin so od leta 1970 povečali pridelke za dva in polkrat. Z nekaterimi križanci so na nekaterih farmah dosegli pridelke tudi do 4 tone na hektar, semena pa vsebujejo 45 do 50 odstotkov olja.

Veljavno tudi za farmarje

Seveda je novi alternativni energetski vir vzbudil zanimanje tudi v ZDA. Oddelek za kmetijstvo v severni Dakoti je skupaj z Ameriškim združenjem za sojo proučeval uporabnost rastlinskih olj za gorivo. Testirali so različne mešanice olja in nafte. V vrsti poizkusov so dokazali, da ima mešanica s 75 odstotki sončničnega olja zelo podoben učinek: kot čisto dieselsko gorivo. Zdej preiskujejo najboljše delovne pogoje, uporabo dodatkov, esterifikacijo, filtracijo in drugo. Tuhtajo, kako bi zmanjšali stroške in poenostavili stiskanje in predelavo olja.

Ameriške farmarje nedvomno zelo privlačiti zamilajo, da bi sami pridelali dovolj goriva za svoje potrebe. Za začetek bodo lažje stiskali olje iz rastlin, kot fermentalni škrobni sladike in pridobivali etanol. Veliko vprašanje je seveda cena rastlinskega olja. Žal je težko razumno oceniti stroške, ker so ameriški farmarji oproščeni davka na dieselsko gorivo (12 centov na galono), tako da zdej plačajo 1,37 dolarja za galono (36 centov za liter). Za rastlinska olja še ni takšnih olajšav. Računi vendar kažejo, da je glede na enoto zgorevalne toplote olje po 25 centov za funt enako dieselskemu gorivu po 2,09 dolarja za galono; ali, drugače, dieselsko gorivo po 1,13 za galono je ena-

ko drago kot sojino olje po 14 centov za funt.

V ZDA so farmarji v treh mesecih pridelali med 0,6 in 3,5 tone sončnic na hektar. V komercialne namene bi lahko gojili sončnice v ravninskih delih Severne Amerike, tudi v ravninskih zemljah z minimalno količino vode. V južnejših območjih bi lahko imeli dve ali tri letine na leto. Seveda bi bilo treba najprej opraviti podrobne raziskave, videti pa je, da to področje med programi za sintetična goriva puščajo vnmear.

V Evropi je čedalje več zanimanja za olje oljne repice, kar je rezultat dela v Wiesenburgu v Avstriji. Tu so poskušali s sončničnim, sojinim in repičinim oljem na traktorju, ki je z rastlinskimi oljem prevozil tisoč ur.

V Sredozemlju je proizvodnja olivnega olja večja od povpravevanja in olivno olje bi bilo dober nadomestek za dieselsko gorivo. Naslednja možnost za to področje je evkaliptusovo olje, ki ga pridobivajo iz listov te drevesa, kar že dolga leta počne farmacevtska industrija za pridobivanje evkaliptola, ki ga uporabljajo med drugimi tudi v zobnih pastah. Iz evkaliptusovega listja pridobijo razmeroma malo olja, vsega en odstotek, vendar poročajo, da je iz določenih vrst teh rastlin mogoče pridobiti tudi do 25 odstotkov olja. Na Japonskem so dokazali, da se evkaliptusovo olje kot gorivo dobro obnese tako v čisti obliki kot v mešanici s 70 odstotki evkaliptusovega olja, ostalo je nafta. Slaba stran tega olja je, da je težko vzgati nuzel motor, vendar daje po drugi strani malo večjo moč in manj onesnažuje z ogljikovim monoksidom kot nafta.

Doslej se je izkazalo, da ni noben gorivni sistem popoln, tudi rastlinska olja niso. Rastline potrebujejo zemljo in zemljo potrebujejo ljudje za pridelovanje hrane. Vsaka država se bo morala sama odločiti, čemu bo dala prednost: hrani ali energiji. Surova nafta je draga in ni videti, da bo njena cena kdaj manjša. Rastlinska olja lahko proizvajajo lokalno in mogoče jih je obnavljati. Če bo cena nafte še naprej tako rasla in če bodo zmogli proizvajati dovolj rastlinskega olja po dosegljivi ceni, nemoja ni daleč dan, ko bodo po mestih vozili blago diseci avtobusi.

David Hall,
»New Scientist, New York

Phillip Knightley: Kako je tisk »prespal« rusko revolucijo (3)

Tajni sporazumi delujejo kot dinamit

Britanski tisk je storil še veliko podobnih napak, ko je pisal o Rusiji. Dopisniki so ugotavljali, da je že tisto, kar se dogajalo v Rusiji do oktobra 1917, preselalo njihove moči in sposobnosti, boljševiška revolucija pa jih je popolnoma zmedla. Niso bili sposobni dojeti, kaj se dogaja. Prav tako niso bili sposobni dojeti moči boljševizma.

Times je 35 let pozneje analiziral svoje pisanje o ruski revoluciji in priznal napake: »Kampanja ad maiorem proletariatis gloriam je bila Wiltonu tako tuja, da je ni nikoli razumel. Da bi bila nesreča še hušja, je bila ideja v tej kampanji popolnoma tuja tudi Steedu (zunanjepolitični urednik), Dawsonu (glavni urednik), Northcliffu (lastnik), Lloydju Georgu (premier) in Milneru (poznejši vojni minister). Ničde od njih še nikoli ni bil slišal za moč levece, vsa njihova vednost o tem se je zreducirala na to, da obstajajo »nevarni obsedenci«.

»Vsa moč, ki sploh obstaja, je v rokah sovjetov...«

S tem je moč do neke mere razložiti, zakaj ni nihče pisal o vzponu boljševikov, pa tudi, da so bili mnogi dopisniki popolnoma zmedeni, ko so oblast prevzeli boljševiki, preko dopisnikov pa se je ta zmeda prenesla tudi na bralece.

Harold Willson je stlil, kaj se pripravlja, in je 26. septembra poročal »New York Timesu«: »Vsa moč, ki sploh obstaja, je osredotočena v rokah sovjetov... vpliv boljševikov je stranovito narasel.« Drugi dopisniki boljševikov niso vzeli resno, kot jih niso jemali resno njihovi uredniki. Wilton je bil septembra tako trdno

prepričan, da se ne bo dogajalo nič pomembnega, da je odpotoval v London, »prešpical« oktobrsko revolucijo in spravi »Times« v položaj, da je bil ob velikem dogodku brez svojega dopisnika v Rusiji.

V nasprotju z Wiltonovim prepričanjem pa so se dogajale zelo pomembne stvari. Lenin se je vrnil iz Finske, kjer se je skrival. Kerenski je razglasil izredno stanje, sovjetski vojaški revolucionarni komite je postavil zunaj zakona, ukazal je, naj aretirajo Trockega in druge boljševiške voditelje, boljševiški tisk pa je prepovedal.

V Petrogradu so boljševiki zavzeli železniške postaje, državno banko, električno centralo, mostove in telefonsko centralo, ne da bi našli na resen odpor. Kerenski je zahteval vojaške okrepitve. Ker niso prišli, je odšel iz Petrograda, da bi spravi v akcijo proti boljševikom tretji konjeniški korpus. Medtem ko je bil odsoten, je izobil prestolnico. Trockijev vojaški komite je sporočil, da je vlada strmoglavljena in da je oblast prevzel vojaški komite. Zimski dvorec, v katerega so se zatekli Kerenski-jevi ministri, je bil v jurisu zavzet. Kerenskemu se je posrečilo pridobiti na svojo stran nekaj kozakičev enot, toda Trocki je s fronte sporočil iz Petrograda, da so bile te enote razbite. Ko so se vdale tudi vladne sile v Kremlju, je bilo vsega konec. Oblast so prevzeli boljševiki.

Reedov opis Leninovega govora

Te usodne dogodke je spremljalo samo nekaj dopisnikov, pa še ti niso dojeli, kaj se dogaja, in seveda niso bili sposobni presoditi, kako pomembno je vse, kar se je zgodilo.

Visoko nad te dopisnike se je povzpela novinar in pesnik John Reed, dopisnik ameriškega »The Masses« (radikalna liberalna publikacija), ki je bil tukrat v Petrogradu; v njegov rang sodi tudi Morgan Philips Price, dopisnik »Guardiana«. Reed je bil pozneje med ustanovitelji ameriške komunistične partije, njegove simpatije pa so bile od vsega začetka na strani boljševikov. Treba pa je poudariti, da je spremljal revolucijo kot porodena in pošten reporter, novembrske dogodke v Petrogradu pa je opisal tako kot nihče drug.

Reed, Philips Price in Arthur Ransome iz »London Daily Newsa« so bili edini zahodni dopisniki, ki jim je bil dovoljen vstop v glavni stan boljševikov v zgradbi deklishe šole v Smolnjem. Zgodovinsko sejo drugega kongresa sovjetov, na katerem je govoril Lenin, je Reed takole opisal:

»Lenin je stal, držel se za robove govorniškega pulta. Pogled njegovih majhnih me-

žikajočih oči je blodil po publiku, ko je čakal, na videz popolnoma odsoten, da se utišajo burne ovacije, ki so trajale nekaj minut. Ko je zavladala tišina, je preprosto rekel: »In sedaj bomo začeli graditi socialistično ureditev.« Spet so zagrmele ovacije.»

Kongres je potem glasoval o Leninovem predlogu, da se konča vojna: »Če bo nemški proletariati spoznal, da smo pripravljene proučiti vsako mirovno pogodbo, bo to morda zadnja kaplja, ki je potrebna, da se voda zlije čez kozarec roba; v Nemčiji bo izbruhnila revolucija.« Predlog je bil soglasno sprejet.

Kaj so v tistem času o vsem tem mogli zvedeti bralci časopisov? »Timesova« petrograjska dopisnika je bil tukrat v Londonu in »Times« se je moral posluževati »Reuterjevih« vesti, podobno kot večina britanskih časopisov. Reuterjev petrograjski dopisnik Guy Beringer, ki je delal v izredno težavnih razmerah – kot vsi novinarji v Petrogradu – pa je izkoristil prvo priliko in pobegnil na Finsko. Iz njegovih poročil je lahko ugotoviti, da sploh ni razumel, za kaj gre. Tistega dne, ko so boljševiki prevzeli oblast, je poročal, da so oboroženi mornarji »po ukazi maksimalistov« zavzeli nekaj strateško pomembnih točk v mestu, »da pa se promet in življenje

Iz tujega tiska

»Kdo je kdo« v Kampučiji

Današnje stanje je nasledek devetnajst let trajajočega boja med dvema nasprotujočima si koncepcijama

Zgodovina Ljudske revolucionarne partije Khmerov (khmerska komunistična partija iz Phnom Penha), o kateri se je zvedelo pred kratkim, ko je imela IV. kongres v Phnom Penhu od 26. do 29. maja letos, je dokaj nenavadna in razgibana.

Ustanovljena je bila leta 1951, a je kmalu izginila v senco; leta 1960 jo je zamenjala khmerska komunistična partija (PCK, znana pod žurnalističnim vzdevkom »rdeči Khmeri«), tej pa je 7. januarja 1979 sledila na oblast Ljudska revolucionarna partija Khmerov (PPRK); v Phnom Penhu jo je ustoličila vietnamska vojaška intervencija. Od svojih rivalov in sovražnikov se razlikuje predvsem po provietnamski usmeritvi, kar pa seveda ni edini razloček med njima.

V ekipi, ki je sedaj na oblasti v Phnom Penhu, so tudi nove osebnosti, na primer zunanji minister Hun Sen, kakor tudi ljudje, ki so nekdanji pripadali »rdečim Khmerom«; med le-te sodi, na primer, šef države Heng Samrin, (Ljudska republika Kampučija za razliko od Demokratične Kampučije; prva je državna tvorba, ki ji vlada ekipa iz Phnom Penha, druga je državna tvorba, ki so jo ob zmagi 1975 proglasili »rdeči Khmeri« in je mednarodno priznana kot članica OZN), čeprav je možno, da je bil že prej na skrivaj član PPRK.

Močni človek režima v Phnom Penhu je Pen Sovan, podpredsednik vlade, obrambni minister in generalni sekretar Ljudske revolucionarne partije Khmerov. Rojen je bil pred 45 leti v provinci Takéo. Iz domovine je odšel leta 1954, vrnil pa se je po vietnamski intervenciji leta 1979.

Kdo je Pen Sovan

Po ženevskih sporazumih iz leta 1954 se je z ladjo vrnil iz delte Mekonga v Haiphong; kot približno 2.000 njegovih rojakov je bil namreč med vojno proti francoskemu kolonializmu v delti Mekonga. Tako se je Pen Sovan politično formiral v Demokratični republiki Vietnam (Severni Vietnam). Študiral je v vojaški akademiji in postal namestnik divizijskega poveljnika.

Ko je leta 1970 Lon Nolov puč strmoglavil Sihanuka in je le-ta v Peking ustanovil Združeno fronto za osvoboditev Kambodže, je bil Pen Sovan dodeljen radijski postaji kamboškega odporiškega gibanja, gibanja, ki je oddajala z vietnamskega ozemlja. Na tej funkciji je leta 1973 – kot piše v njegovi uradni biografiji – začel boj

proti zgrešeni politični liniji Pola Pota. Ko se je začela zadnja faza vietnamske ofenzive proti »rdečim Khmerom«, je Pen Sovan sodeloval pri ustanavljanju Fronte nacionalne enotnosti za rešitev Kampučije (FUNSK); ustanovljena je bila 3. decembra 1978. Pen Sovan se je 7. januarja 1979 z vietnamskimi četami vrnil v Phnom Penh.

Na podlagi pričevanj Kambožanov, ki so v tistem času živeli v Vietnamu, lahko dobimo približno predstavo o tem, kaj je bila Ljudska revolucionarna partija Khmerov (PPRK). Keoum Kun je bil na podlagi ukaza enega od šefov partije Sona Ngoc Minha (Son Ngoc Minh je umrl v Hanoju 1972) poslan v Vietnam; tam se je dve leti učil vietnamsčine, potem pa je bil vključen v neko vietnamsko vojaško enoto in postal poročnik. Organiziran je bil v celici, ki je štela tri ljudi, leta 1957 je bil sprejet v PPRK. Tam so ga poučili, da sta »monarhija in komunizem nezdržljiva«, kar je pomembno zato, ker je bila Demokratična republika Vietnam takrat politični zaveznik princa Sihanuka, šef kamboške države.

Hanoi je priznal, da se je že leta 1953 začel notranji boj med dvema političnima linijama v khmerski komunistični partiji: med tisto linijo, ki je sprejela vietnamsko koncepcijo o indokitajski entiteti, in med linijo, ki je zahtevala samostojen in neodvisen razvoj Kampučije in Laos.

Leta 1971 so Keouma Kuna poslali v Kampučijo, kjer se je vključil v odporiško gibanje proti pučističnemu režimu Lon Nola in proti ameriški intervenciji v Kambodži. Kmalu se je umaknil iz vrst odporiškega gibanja.

Večina tistih Kambožanov, ki so jih imenovali »Khmer vietminh«, je šlo po enaki poti. Skoraj vsi so bili ubiti v bojih ali pa so jih likvidirali »rdeči Khmeri«. V Hanoju je

ostalo majhno jedro ljudi iz »Khmer vietminh«, ki jih Pol Pot ni mogel doseči; redki pa so bili, ki jim je uspelo še med vojno iz Kambodže pobegniti nazaj v Vietnam.

Keoum Kun je govoril tudi o nesoglasjih med hanojsko skupino »Khmer vietminh«.

Prišlo je do sporov med Sonom Ngoc Minh in med njegovimi sodelavci Chanhom Samayem, Keom Monyjem in Keom Measom.

Frakciji iz Hanoja in Phnom Penha

Tako je majhna khmerska komunistična partija životala v hanojskem izgnanstvu, se razvijala in novačila privrženca. Njeno politično delovanje je bilo popolnoma odtrgano od delovanja tiste khmerske komunistične partije (»rdeči Khmeri«), ki je delovala v Kampučiji in jo spreminjala na popolnoma drugačni politični liniji; ta je bila najprej neodvisna od Hanoja, potem pa je postala Hanoju rivalska in sovražna.

Obstajali sta dve partijski hierarhiji. Ena je bila v Hanoju; njen šef je bil Son Ngoc Minh. Druga je bila v Phnom Penhu. Njen šef je bil najprej Sieu Heng; ko pa je ta leta 1959 prestopil na drugo stran, je prevzel njegovo mesto Touch Samut. Ta je leta 1962 skrivnostno izginil. Tedaj je postal šef partijskega vodstva v Phnom Penhu Pol Pot.

Hanoi je priznaval PPRK iz Phnom Penha kot »partijo v notranjosti«; ko se je leta 1960 preimenovala v Komunistično partijo Kambodže, jo je Hanoi uradno priznaval kot komunistično. To priznanje je veljalo do leta 1978, ko je vietnamska komunistična partija septembra meseca še poslala uradno čestitko Komunistični partiji Kampučije, ki je bila od aprila 1975 na oblasti v Phnom Penhu. Naslednje leto so Vietnamci z vojaško intervencijo vrgli z oblasti prav to partijo.

Podobno kot Pol Pot leta 1977 je Pen Sovan na IV. kongresu PPRK (maja letos) dal svojo verzijo o zgodovini partije, ki po njegovih besedah izhaja iz indokitajske komunistične partije. Le-ta se je na svojem drugem kongresu (od 11. do 19. februarja 1951) razpustila sama. PPRK je torej nastala v Vietnamu leta 1951 in ne v Kambodži, kot je razvoj partije leta 1977 opisal Pol Pot. Toda kot datum ustanovitve so tudi »rdeči Khmeri« omenjali september 1951; ta datum je priznaval do leta 1978 tudi Hanoi.

Nastanek PPRK sodi torej v okvir »indokitajskega bloka« ustanovljenega marca 1951, ki je imel za jedro vietnamsko komunistično partijo, za zaveznika pa komunistični partiji Kambodže in Laos.

PPRK izvira torej iz prvega odporiškega gibanja proti francoskemu kolonializmu (1945 do 1954). Ljudska republika Kampučija; katere politično jedro je PPRK, je ustrezno temu izbrala tudi nacionalno zastavo (pet angorskih stolpov na rdečem polju, medtem ko ima Demokratična Kampučija (»rdeči Khmeri«) v svoji, prav tako rdeči zastavi tri angorske stolpe). Tu di politično besedišče današnje Ljudske republike Kampučije je na moč podobno političnemu izrazju iz tistih časov. V dokumentih iz tistega obdobja je tako kot v današnjih dokumentih Ljudske republike Kampučije najti napade na »krvavi režim Sihanuka«, nenehno sklicevanje na Vietnam, govor je o »vietnamski podpori«, o »zaveznikem bloku indokitajskih narodov« (Vietnam, Kampučija, Laos), o odnosih s Sovjetsko zvezo, o ameriškem imperializmu itd. Samo po nečem se nekdanji dokumenti razlikujejo od današnjih: Kitajska je postala sovražnik številka ena in glavni vzrok za odpor v Kampučiji (proti režimu v Phnom Penhu). Sieu Heng ni več omenjan.

Polemika iz Helsinkov

Takšna politika vietnamske komunistične partije je Vietnamu omogočila nadzor nad prvim obdobjem odporiškega gibanja v Kampučiji in v Laosu; zaradi take politike se po poznejše politični šefi tega odpora iz Laos in Kampučije umaknili v Vietnam.

verodostojnost Priceovih poročil, je iz Zimskega dvorca pobegnil čez mejo na Finsko. »Guardian« je objavil tudi njegove članke, čeprav so se popolnoma razločevali od tistih, ki so jih pošiljali njegovi kolegi. »Boljševiki bodo zagotovo strmoglavljeni.« je poročal Soskice 24. novembra iz Osla. Po »Timesu« je Lenin izgubil kontrolo nad položajem že 12. novembra. »Observer« je bil popolnoma prepričan, da bo boljševizem kmalu propadel. »Daily News« je tudi izrazil mnenje, da bodo boljševiki hitro izbrisani z obličja zemlje; pri tem je popolnoma ignoriral mnenje svojega človeka na kraju dogajanja, Arthurja Ransoma, enega od redkih dopisnikov, ki je razumeno in brez histerije pisal: »Nspametno je zanikati dejstvo, da je večina politično aktivnega prebivalstva na strani boljševikov.«

Zakaj protiboljševiška histerija

Če so bili bralci v Združenih državah in v Britaniji prepričani, da bodo boljševiki kmalu strmoglavljeni, jim je to moč oprostiti. »New York Times« je, na primer, kot vodilno nit vseh člankov o Rusiji razvijal tezo, da je boljševizem prehodni pojav. To je trdil polni dve leti. Lenin in Trocki sta štirikrat »mislila pobegniti« iz Rusije, trikrat pa sta že kar »pobegnili«; Lenin je dvakrat sporočil, da »bo odstopil«, enkrat je bil »ubit«, trikrat pa »aretiran«.

foto dokumentacija Dela

Toda ta politika vietnamske partije je imela tudi negativne posledice: pustila je prazen prostor, ki so ga prevzeli za svoje manevrske območje »miadi povratniki iz Francije«: Pol Pot, Ieng Sary, Son Sen pa Khieu Samphan, Nu Nim in Hou Youn.

Le-ti so bili skrajni nacionalisti; bili so razočarani nad Vietnamom zaradi ženevskih sporazumov (Vietnam je bil takrat razdeljen na severni in južni del, Kambodža je ostala pod vladavino Sihanuka, Laos pod vladavino nevtralistične vlade treh glavnih frakcij), ki so jih imeli za »vietnamsko izdajstvo«, češ da je Hanoi v Ženevi pustil na cedilo revolucijo v Kambodži in v Laosu. Ta skupina »francoskih povratnikov« se je začela zgledovati po kitajskem vzoru in je kmalu dobila vodstvo partije v svoje roke.

Hanoi je priznal, da se je že leta 1953 začel notranji boj med dvema političnima linijama v khmerski komunistični partiji: med tisto linijo, ki je sprejela vietnamsko koncepcijo o indokitajski entiteti, in med linijo, ki je zahtevala samostojen in neodvisen razvoj v Kampučiji in Laosu.

Leta 1955 je bilo v Helsinkih svetovno zborovanje za mir. Ob tej priložnosti so se srečali tudi Vietnamci in Khmeri. Šef kamboške delegacije Thiounn Mumm, ki mu je stal ob strani Ieng Gary, ni hotel podpisati deklaracije, ki jo je predlagal šef vietnam-

ske delegacije Xuan Thuy; vietnamska delegacija se je v predloženi resoluciji zavzemala za popolno indokitajsko solidarnost, medtem ko je kamboška delegacija zagovarjala popolno neodvisnost (Kambodže, Laos in Vietnam). Z drugimi besedami, kamboška delegacija ni hotela svobode političnega odločanja v Kambodži vklentiti v okvir indokitajske solidarnosti. Polemika, ki se je začela v Helsinkih, je trajala devetnajst let.

Leta 1956 je Pol Pot – dve leti zatem, ko je vstopil v vrste odporiškega gibanja v Kambodži – prišel v Hanoi, od tam pa je nadaljeval pot v Peking. Pogovori med frakcijama khmerske komunistične partije (tiste iz Phnom Penha v rokah »francoskih povratnikov« in tiste iz Hanoja v rokah Kambožanov, ki so emigrirali v Vietnam) so se končali brez rezultatov. Prav tako so bili uspešni pogovori med Polom Potom in njegovimi vietnamskimi gostitelji. Komunistična partija Kambodže (v rokah »francoskih povratnikov«) ni dobila v Hanoju ne vojaške ne diplomatske podpore. Vietnam je takrat mislil samo na nedotakljiva oporišča v Kambodži in ni hotel storiti ničesar, kar bi spravilo v nejevoljo princa Sihanuka. Komunistična partija Kambodže pa ni hotela popustiti v boju proti »fevdalnemu« režimu v Phnom Penhu (Sihanuk), ki so ga v Hanoju imeli za »patriotičnega«. Kot pogosto v zgodovini se stvari s časom obrnejo na glavo. Danes imajo »rdeči Khmeri« Sihanuka in kamboške na-

cionaliste za »patriote«, medtem ko jih Hanoi obravnava kot »reakcionarje« in »fevdalce«.

»Enota P-36«

Obisk Pola Pota v Hanoju je bil očitno prelomnega pomena. Že naslednje leto so namreč Vietnamci ustanovili »enoto P-36«. Njena naloga je bila politično formirati khmerske komuniste, živeče v Vietnamu, in tiste khmerske komuniste v vietnamskih oporiščih v Kambodži, ki so privrženici vietnamske politične linije. Kaj se je z le-temi zgodilo po letu 1970, ko so z razvojem odporiškega gibanja v Kambodži postali dosegljivi za »rdeče Khmeri«, je znano. Tudi nadaljni razplet v Kampučiji je znan.

V Phnom Penhu se je 7. januarja 1979 ustoličila vlada, ki jo sestavljajo v Vietnamu formirani in v Vietnamu vdan khmerski komunisti. So pa znamenja, da tudi ti skušajo razširiti svoj izredno ozki manevrski prostor in zmanjšati popolno odvisnost od mogočnega vietnamskega soseda. V tem cilju skušajo vietnamski vpliv v Kampučiji uravnovesiti s povečanim sovjetskim vplivom.

Patrice de Beer,
»Le Monde Diplomatique«, Pariz

odvijata normalno«. Šefa petrograjskega dopisništva agencije AP Charlesa Smitha je neki vojak s puškinim kopitom udaril po glavi, nekega drugega dopisnika AP pa je ostrorilec ranil v koleno.

Zarotniški načrt Roberta Liddella

Robert Liddell, dopisnik lista »The Sphere«, se je tiste dni ukvarjal z vsem, samo z novinarstvom ne. Britanskemu vojaškemu atašeju je predložil načrt, kako bi bilo mogoče pridobiti elitni ruski polk, da bi se boril proti boljševikom. Ataše je izgubil sleherni veselje, ko je Liddell povedal, da potrebuje za uresničevanje načrta milijon funtov (angleških) v zlatu, da bi podkupil oficirje elitnega polka. Načrt je padel v vodo, nakar je Liddell odstopoval v London.

Reed in Philips Price sta bila torej edina dopisnika, ki ta lahko opisala, kaj se je zgodilo. Reed je 15. novembra poslal listu »New York Call« krajsvo Leninovo izjavo, 21. novembra pa dolg članek o revoluciji.

Prvo poročilo o tem, da so boljševiki prevzeli oblast, pa je poslal Philips Price, in sicer »Guardianu«, s posredovanjem danske telegrafске agencije:

»Vlada Kerenskega je po boljševiškem udaru padla zato, ker je v deželi ni nihče podpiral. Meščanske stranke, generali in vrhovni štab so bili proti njej, ker ni vzpostavila vojaške diktature. Revolucionarni demokrati so ji odrekli zaupanje, ker po osmih mesecih vladanja še ni dala zemlje kmetom, ker ni uvedla državne kontrole nad industrijo in ker ni storila prav ničesar, da bi uresničila ruski mirovni program.

Namesto tega pa se je julija spustila v ofenzivo, ne da bi ji zavezniki dali kakršnokoli jamstvo glede revizije vojnih ciljev... Tako so dobili boljševiki široko podporo po vsej deželi.«

Stopnjevanje poročevalskih nesmislov

Boljševiška revolucija je tisk presenetila, toda ta se je hitro zbral. Ker pa ta tisk ni imel informacij, kakršne so imeli Reed, Price in Ransome, je začel enostavno napovedovati, da boljševiška oblast ne bo dolga več.

V prvih dneh po revoluciji je bila ta trditve, poleg zmerjanja boljševiških voditeljev, osrednja tema vseh poročil in komentarjev. David Soskice, ki ga je »Guardian« poslal v Petrograd, da bi preveril točnost in

položaj britanske, francoske in italijanske vlade«. V »Timesu« so tudi sklenili, da bodo v nekaj dneh pripravili objavno poročilo svojih petrograjskih dopisnikov, če bi le-ti poročali o tajnih dokumentih.

Ker so sovjeti objavili tekst tajnih dogovorov se je nezaupanje zaveznikov do njih, ki je bilo že tako in tako veliko, še povečalo. Vendar bi jim bili zavezniki pripravljivi marsikaj od tega odpustiti, če bi bila Rusija pripravljena nadaljevati vojno. To vprašanje je sredi zime 1917-18 prevladovalo v vseh poročilih iz Rusije in v intervjujih z »izvedenci za Rusijo«, ki so jih objavljali na Zahodu. Prvi, čisto jasni namig, da Rusi ne bodo več sodelovali v vojni, je prišel od »Timesovega« dopisnika Bourchiera, toda v uredništvu so uničili to prvorazredno senzacijo. Da bi se izognil cenzuri, je Bourchier 22. novembra 1917 iz poslanstva poslal »Timesu« šifrirani telegram, podpisal pa ga je z imenom poslanika Buchanan. Telegram, ki je dva dni zatem prišel v uredništvo »Timesa«, se je glasil: Ali so prispeli telegrami z okrog 4500 besedami, odposlani včeraj stop vlada dala navodila komandantu armade da se pogaja o premirju na vseh frontah.

V uredništvu »Timesa« so razmišljali o tem sporočilu polnih šest dni, niso pa verjeli, da je novica resnična, dokler ni nemški radio sporočil, da so se pogajanja o miru med Nemčijo in Rusijo začela.

